

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΜΗΝΙΑΙΟΝ.

ΕΤΟΣ Α'. Ἰαννουάριος 1883. ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ'.

**Η ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΣΟΦΙΑΣ**

ΠΡΩΤΟΤΥΠΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΣ ΔΙΕΚΔΙΚΟΥΜΕΝΑΙ.

(Συνέχεια καὶ τέλος, ἰδὲ Τεῦχος Θ'.)

Ὁ Μικάλης εἰς τὸ μνησθὲν σύγγραμμά του φαίνεται μὲν ἀρχαιοδίφης πολυμαθέστατος, καὶ κριτικὸς ἀγγινοῦστατος, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι λίαν μεροληπτι-

κός καὶ ἀμέθοδος, διότι καὶ τὰ πάτρια πειρᾶται νὰ λαμπρύνῃ δι' ἄλλοτριῶν κοσμημάτων, καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰς ἐποχὰς συγχέει. Ἀνασκάπτει μὲν τὰ ἀρχαῖα μετὰ πολλῆς φιλοπονίας καὶ λεπτότητος, καὶ ἐξετάζει ὑπὸ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἐπόψεις τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμόν· πλὴν λακτιίζει, ἐνῶ λαφυραγωγεῖ, τὸν Ἑλληνικόν, καὶ παραμελεῖ πᾶσαν χρονολογικὴν ἔρευναν, ἐξ ἧς καὶ τὰ γεγονότα σαφέστερον διερμηνεύονται, καὶ τὸ ζήτημα τῆς προτεραιότητος δύναται εὐκολώτερον νὰ λυθῇ. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ χρονολογία κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, παρέχει πλείστας δυσκολίας, πλὴν δύναται ὡς ἔγγιστα νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἐπειτα ὁ Ἰταλὸς εὖτος συγγραφεὺς ἀρέσκειται ὑπὲρ τὸ δέον νὰ ἀεροβατῇ καὶ νὰ πλανᾶται εἰς τὰς νεφέλας, τὰ πτερὰ τῆς φαντασίας του παρασύρουν αὐτὸν πολλάκις εἰς τὴν ἑμιγλώδη ἀτμοσφαῖραν τῶν εἰκασιῶν καὶ ἀθεβαιοτήτων. Πλὴν πᾶσα κρίσις ἀφορῶσα τὴν κατάστασιν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν εἴτε ἀρχαίων, εἴτε νέων ἔθνων, πρέπει νὰ στηρίζηται οὐχὶ εἰς θεωρίας καὶ εἰκασίας, ἀλλὰ εἰς γεγονότα καὶ μαρτυρίας ἱστορικές. Ἄς ἀπανθίσωμεν ἐν τούτοις διὰ βραχείων τὰς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἐτρούσκων, ἰδέας τοῦ Μικάλη.

« Τὸ θεογονικὸν αὐτῶν σύστημα ἦτο πανταχοῦ τὸ αὐτὸ, ἀλληγορικὸν καὶ ἐμβληματικόν, ὡς τοιοῦτον εἶναι σχεδὸν ὅλων τῶν ἀρτιγενῶν ἔθνων· πλὴν ἕκαστος λαὸς εἶχε καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους οἰκιακοὺς καὶ τοπικοὺς θεοὺς του. Ἐνταῦθα θέλομεν ἀναφέρει τοὺς κυριωτέρους καὶ γενικωτέρους. Ὁ Κρόνος ἢ Σατοῦρνος, ὅθεν καὶ ἡ χώρα ἐκλήθη τὸ πρῶτον Σατουρνία, ἦτον ἀνέκαθεν ὁ θεὸς τῶν Ἀβοριγένων καὶ λοιπῶν

αὐτοχθόνων, καὶ ἐπιστεύετο ὡς πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τῶν νόμων καὶ τῆς γεωργίας· σύζυγος αὐτοῦ ἦτον ἡ Ῥέα ἢ Γῆ, ἣν ἐκάλουν οἱ Ἀβοριγενοὶ Ops. Ἄλλος θεὸς ἐπίσης μέγας ἦτον ὁ Γιάνος ἢ Ἰάνος, ὅστις ὡς ἐμβλημα ἴσως τῆς παντοδυναμίας φύσεως, ἐκαλεῖτο καὶ θεὸς τῶν θεῶν, Deorum Deus· Καμέζε ἢ Καμεζένα, σημαίνουσα τὴν αὐτόχθονα Γῆν, ἦτον ἡ γυνὴ καὶ ἀδελφὴ του· « Janus cum Camese indigena Terram hanc ita participata potentia possidebant. » Πικριάνετο δὲ διπρόσωπος, ἴσως συμβολικῶς, ὡς κύριος τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, ἢ τῆς συστάσεως τῶν συμμαχιῶν. Ἄλλοι θεοὶ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Κρόνον, καὶ παρὰ πάντων σεβόμενοι, ἦσαν ὁ Πίκος καὶ ὁ Φάουνος (Βιργ. VII. 47.), ὁ Ζεὺς ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ὡς Μαιο ὑπὸ τῶν Τουσκολάνων, Vejone ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ Ἐτρούσκων, Lucretio ὑπὸ τῶν Ὀσκων, καὶ ἄλλως ὑπὸ ἐτέρων, ὁ Ἄρης ὑπὸ τὸ ὄνομα Mameis, ὁ Ἡρακλῆς καλούμενος ὑπὸ τῶν Σαβίνων Sabo ἢ Sanco, ἢ Ἡρα ὀνομαζομένη Juno, ἢ Περσεφὼνη καλούμενη Feronia, καὶ πληθος ἐτέρων.

« Ὁ δὲ ἰσχυρότατος καὶ ὑπέρτατος θεὸς τῶν Ἐτρούσκων ἦτον ὁ Ζεὺς ἢ Vejone, ὅστις παριστάνετο ὀπλισμένος μὲ κερανοῦς. Ἦτον ὁ Πρόεδρος τοῦ γενικοῦ Συμβουλίου τῶν θεῶν, ἐξ ὧν δώδεκα ἦσαν οἱ μέγιστοι καλούμενοι Consentes et Complices, οἵτινες ἀπετέλουν καὶ τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ Ὑπάτου Θεοῦ· Μεταξὺ αὐτῶν συγκατελέγοντο ὁ Βερτοῦνος, ἢ Νερτσία ἢ Τύχη, ἢ Ἡρα καὶ ἡ Ἀθηνα. Μεγάλως τιμᾶς ἀπένεμον προσέτι οἱ Ἐτρούσκοι καὶ εἰς τὸν μνησθέντα Ἰάνον καὶ εἰς τὸν Πλούτωνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Mantus. « Mantum Etrusca lingua Dite in patrem appellanti. » Ὡς ἐπίμων ἐπίσης, τὴν Ἀφροδίτην, τὸν

Ἄρην, τὸν Ἥφαιστον, τὴν Δήμητρα καὶ τὸν Ἀπόλ-
λωνα, τοῦ ὁποῖου τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον καλεῖ ὁ Τ.
Λίδιος (Β. 38) « Commune humani generis oraculum ».
Παρεδέχοντο Νύμφας καὶ πνεύματα ἀγαθὰ καὶ κακὰ,
ἐπιστατοῦντα εἰς τὰς διαφόρους τύχας καὶ πράξεις
τῶν ἀνθρώπων· εἶχον Σιβύλλας καὶ χρηστήρια, ἐξ ὧν
τὸ περιφημότερον ἦτο τὸ τοῦ Φαούνου, Θεοῦ μυστη-
ριώδους καὶ ἀγνώστου κατὰ τὸν Τουλλιανὸν Κίτταν.
» Faunus omnino quid sit, nescio ». Αἱ πρὸς τούτους
καὶ τοὺς ἑτέρους Θεοὺς των τελούμεναι θυσίαι, ἦσαν
κτήνη καὶ καρποί· πλήν κατὰ τοὺς παναρχαίους χρό-
νους, ἐπεκράτει καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ,
τὸ βάρβαρον καὶ ἄγριον ἔθιμον τῆς ἀνθρωποθυσίας,
Saturni hostiae, ὡς ἐνόησεν ὁ Βίκος καὶ ὡς ἐξάγεται
ἐκ τοῦ ἐπομένου στίχου τοῦ Ἐννίου.

« Ille suos diveis mos sacrificare puellas ».

» Ἡ τάξις τῶν θεῶν λειτουργῶν ἦτον ἱεραρχι-
κὴ εἰς ὠρισμένας προνομιοῦχους οἰκογενείας. Αὕτη
ἦτον ὁ μυστικὸς θεματοφύλαξ, ὡς ἡ Αἴγυπτιακὴ,
ὄλων τῶν ἱερῶν πραγμάτων, καὶ διετήρει εἰς ἐπὶ τού-
του βιβλία ἀπρόσιτα τὴν μαντικὴν τέχνην. Οἱ διαση-
μότεροι μάντις ἦσαν οἱ Ἀρούσπικοι (Auspici) τὴν
σοφίαν τῶν ὁποῖων ἀποκαλεῖ ὁ Τάκιτος ἀρχαιοτάτην
« vetustissima Italiae disciplina ». Δημιουργὸς δὲ καὶ
θεμελιωτὴς αὐτῆς ἐνομίζετο ὁ Ταγέτης, ὅστις ἐξήλ-
θεν ἐκ τινος αὐλακος πλησίον τῆς Ταρχυνίας.

« Indigene dixere Tagen: qui primus Etruscum

» Edocuit gentem casus aperire futuros (Ὁσ. Μετ. XV 558)»

» Τὴν δὲ κοσμογονίαν, ἢ ἀπόκρυφος καὶ λειτουρ-
γικὴ τῶν ἱερέων διδασκαλία, ἀπέδιδεν εἰς ἕτερόν τινα
θεὸν καλούμενον Ἐζάρ. Οὗτος ἐδημιούργησε τὸν κό-
σμον εἰς ἕξ χιλιετίας· εἰς τὴν πρώτην χιλιετίαν ἐπλα-

σε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· εἰς τὴν δευτέραν τὸ
στερέωμα· εἰς τὴν τρίτην τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην
καὶ τοὺς ἀστέρας· εἰς τὴν τετάρτην τὰ ὕδατα καὶ
τὴν θάλασσαν· εἰς τὴν πέμπτην τὰ χερσαία ζῶα,
τὰ νηκτὰ καὶ τὰ πετεινά· καὶ εἰς τὴν ἕκτην τὸν ἄν-
θρωπον.

» Πολιτικὴ ἐνότης οὐδέποτε ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν
ἀρχαίων Ἰταλικῶν λαῶν· οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐδι-
οικοῦντο κατὰ πόλεις, δημοκρατικῶς μὲν ὡς πρὸς
τὰ ἰδιαιτέρα αὐτῶν συμφέροντα, ὁμοσπονδιακῶς δὲ
ὡς πρὸς τὰ γενικά. Τὰς συνελεύσεις των συνεκρότουν,
ἄλλοι εἰς ὠρισμένους ναοὺς, καὶ ἄλλοι εἰς ὠρισμένας
θέσεις. Πλὴν οἱ Τοῦσκοι ἢ Τυρρῆνοί εἶχον ἀνάκθην
ἴδιον ὄργανισμόν, τὸν ὁποῖον ἀκολούθως μετεβύθμι-
σαν, διότι ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πausanias καὶ ὁ Στράβων
ἐδιοικοῦντο πρότερον ὑπὸ ἐνὸς Ἡγεμόνος, ὅστις ἐκα-
λεῖτο Λουκουμῶν, καὶ ἔπειτα διηρέθησαν κατὰ πόλεις
« Τότε μὲν οὖν ὑπ' ἐνὶ ἡγεμόνι ταττόμενοι μέγα ἰσχυ-
» ον. Χρόνοις δ' ὕστερον διαλυθῆναι τὸ σύστημα, ἴσως
» καὶ κατὰ πόλεις διασπασθῆναι (Β. V.). » Τὴν
νέαν ταύτην σύστασιν, συγχειμένην ἐκ δώδεκα πόλεων
ἀναφέρει καὶ ὁ Σέρβιος (Β. VIII), διότι λέγει ὅτι εἰς
ὄλην τὴν Τουσκίαν δώδεκα ἦσαν Λουκουμόνες, ἐξ ὧν
εἷς ἦτον ὁ ἐπικρατέστερος. « Lucumones in tota Tuscia
» duodecim fuisse manifestum est: ex quibus unus omnibus
» imperavit » Οἱ Λουκομόνες οὗτοι ἦσαν πράγματι
βασίλεις, διότι οὐ μόνον τοιοῦτοτρόπως ὠνομάζοντο
ὑπὸ τῶν ἄλλων λαῶν, ἀλλ' ἔφερον καὶ τὰ τιμητικὰ
παράσημα τῶν βασιλέων, ὡς πορφύραν, στέμμα χρυ-
σοῦν, σκηπτρον κεκοσμημένον ὑπὸ ἐνὸς ἀγροῦ, καὶ
συνοδίαν φυλάκων μετὰ βάρβων καὶ πελέκων, ὡς
εἶχον ἀκολούθως καὶ οἱ Ἰταῖοι τῶν Ῥωμαίων. Ὡστε

ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καὶ πλείστων ἄλλων καθίσταται πρόδηλον ὅτι, ἂν οὐχὶ ἅπαντες οἱ Ἴταλοί, πούλάχιστον οἱ Τοῦσκοι ἐδιοικοῦντο καταρχὰς μοναρχικῶς, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα παρεδέξαντο τὸ δημοκρατικὸν ἢ μικτὸν τι σύστημα.

« Οἱ διάφοροι οὗτοι λαοὶ, μεχριστοῦ ὀριστικῶς ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, διετέλουν πρὸς ἀλλήλους εἰς ἀενάους ἔριδας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Ἐτρούσκοι διέπρεπον εἰς τε τὴν μηχανικὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ πολέμου· πλὴν δὲν παρημέλουν καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ βίου ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς ἀσχολίας. Ἡ γεωργία κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν, τὸ ἐκ κορμοῦ πτελέας ἄροτρον καὶ ἀνευ ὕψους, ἦτο τὸ κοινὸν πάντων ἐργαλεῖον, μόνοι οἱ Σαβῖνοι καὶ οἱ Ἐτρούσκοι μεταχειρίζοντο τὴν ὕψιν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἔλαβον μεγίστην ἑκτασιν ἐσωτερικὴν τε καὶ ἐξωτερικὴν· τὸ ναυτικὸν μάλιστα τῶν Ἐτρούσκων, ὡς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος καὶ ἕτεροι, ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἰσχυρόν. » Ναυτικαῖς δυνάμεσιν ἰσχύσαντες καὶ πολλοῖς χρόνοις θαλασσοκρατήσαντες. » Τὸ νόμισμα, τὸ ὁποῖον καταρχὰς ἐκόπη τετραγώνον καὶ ἀκολούθως στρογγύλον, ἀπεδίδετο μὲν εἰς τὸν Θεὸν Ἰάνον, πλὴν ὁ καθ' αὐτὸ ἐφευρετὴς αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἐνάρξεώς του ἦσαν ἀγνωστα ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς δὲ διαιρέσεως τῆς χώρας, ὑπῆρχε καὶ ποικίλον κατὰ τῆς διαφόρους πόλεις. Αἱ ὠραῖαι τέχναι προήχθησαν εἰς ἰκανὸν βαθμὸν πρόδου· ἡ μηχανικὴ τῶν Ἐτρούσκων ἐδίδαξε τὸν τοιχισμὸν τῶν πόλεων, ἡ δὲ ἀρχιτεκτονικὴ τὸν Τοσκανικὸν ρυθμὸν. ἡ γλυφίς καὶ ἡ σμίλη παρήγαγον ἐν τῇ γλυπτικῇ ἐξοχα προϊόντα· ἡ ζωγραφία καὶ ἀγγειοπλάστια διεκρίθησαν διὰ τε τὴν ἐντέλειαν τοῦ σχεδίου

καὶ τὸν χρωματισμὸν. Ὡσαύτως καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις δὲν παρημελήθησαν.

« Ἐκσπλιεργήθησαν καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν γένει ἢ ἀστρονομία, ἢ φιλοσοφία καὶ αἱ λοιπαὶ· πλὴν ἕνεκα τῆς Ἱερατικῆς τάξεως, ἥτις ὡς ἐπικρατεστέρα καὶ ἀνάγουσα τὰ πάντα εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν μαντικὴν παρεκώλυε τὴν διάδοσιν αὐτῶν, ἔμειναν καὶ ἀποκλειστικαὶ καὶ ἀπόκρυφοι εἰς τὴν τάξιν αὐτήν. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἴταλῶν, ὡς ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως τῶν Ῥωμαίων, ἐξέλειψε παντάπασι, τὰ ἔχνη τῆς μόλις ἀπαντῶνται εἰς ἐπιγραφὰς τινὰς καὶ νομίσματα, ἐξ ὧν ὅμως ὀλίγον φωτιζόμεθα, τὸ ἀλφάβητον αὐτῆς δὲν διετώθη, ἐπεννοήθη μεταγενεστέρως πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν νομισμάτων· εἰκάζεται δὲ ὅτι ἂν καὶ ἡ γλῶσσα ἐδιαιρεῖτο εἰς πολλὰς διαλέκτους, ἀνάγετο οὐσιωδῶς εἰς δύο κυρίας διακλαδώσεις, τὴν τῶν Ὀσκων καὶ τῶν Ἐτρούσκων.

« Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἐμορφώθησαν ποικίλα, εἰς ἄλλους μὲν λιτὰ καὶ αὐστηρά, καὶ εἰς ἄλλους πολυτελεῆ καὶ μαλθακά· ἡ ἀκράτεια μάλιστα καὶ πολυπραγία τῶν Ἐτρούσκων ἐχρημάτισαν παροιμιώδεις· ὅθεν ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τοῦ Κατούλλου Obesi Etruscis, καὶ ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου pingue Tyrrhena (Γεωργ. II. 193) ! Οὗτοι ὡς βεβαίως ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Ἀθήναιος ὑπερέβαινον « πάντας βαρβάρους » κατὰ τὰς τρυφὰς καὶ τὴν πολυτέλειαν. Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοπόμπου εἰς τὸν Ἀθήναιον, οἱ Τοῦσκοι ὡς καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν, ἦσαν ὡς πρὸς τὰ πάθη τοῦ ἔρωτος οἱ μᾶλλον ἐκδοτοὶ, λάγνοι καὶ παραλελυμένοι. Εἶχον γυναῖκας πολὺ ὠραίας « καὶ τὰς ὄψεις πάνυ καλὰς, » τὰς διεκόσμουσαν ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου αὐτῶν πλούτου μετὰ διακεκριμένης πολυτελείας, καὶ σιγι-

κάθηντο μετ' αὐτῶν εἰς τὰ συμπόσια τῶν ἐπὶ κλίνης, κεκαλυμμένοι μὲ τὸ αὐτὸ κάλυμμα. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ἀκοσμία, ἣν σημειώνει καὶ ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὁράτιος καὶ ὁ Πλαῦτος εἰς τοὺς ἐξῆς στίχους

« . . . Non enim hic, u'hi, ex Tusco uodo
» Tute tibi indigne dotem queras corpore. »

ἦτον εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν σεμνοθήθειαν τῶν γυναικῶν τῶν Σαβίνων, τῶν Λευκανῶν, τῶν Λατίνων καὶ ἐτέρων, τῶν ὁποίων ἡ ἀγνότης, ἡ παραδειγματικὴ νηφαλιότης καὶ ἡ φιλοπονία ἦσαν παροιμιακαί. Ἡ ἤλακότης καὶ ἡ ἀτρακτος τῆς βασιλείσης Τανακβίλλης, συζύγου Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου, διετηρεῖτο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὴν Ῥώμην ἐντὸς τοῦ Ναοῦ τοῦ Σάνκου. Οἱ δι' ὄπλων μαχητικοὶ καὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, ἴδιοι τῶν βαρβάρων λαῶν, υἰοθετηθέντες ἀκολούθως καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἔλαβον ἑναρξιν ἐντὸς τῶν Ἑτρούσκων καὶ τῶν Οὐμβρων. Περὶ τῶν τελευταίων Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς εἰς τὸν Στοβαῖον λέγει,
« Οὐμβρικοὶ ὄταν πρὸς ἀλλήλους ἔχωσιν ἀμφισβήτησιν, κατοπλισθέντες ὡς ἐν πολέμῳ μάχονται, καὶ »
« δοκοῦσι δικαιοτέρα λέγειν, ἢ τοὺς ἐναντίους ἀπο- »
« σφάζαντες. » Ἴδου ἐν κεφαλαίῳ ὅλος ὁ κατὰ τὸν ἀρχαιολόγον Μικάλῃ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἐν γένει Ἰταλῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑτρούσκων.

Ὁ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος ἐξυφανθεὶς ὑπὸ τοῦ Μικάλῃ οὗτος πολιτισμὸς, τὸν ὅποιον μετ' ὀλίγον θέλομεν εἰς τὴν ἀρχὴν, τὴν διάρκειαν καὶ τὰ καθέκαστα αὐτοῦ ἐξετάσει, ἀντιπαραβαλλόμενος πρὸς τὸν Μεξικανικὸν καὶ τὸν Περουβιανόν, ὃν ἄλλοτε παρετήρησαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ, καὶ τὸν ὅποιον μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σοφίας περιγράφει ὁ Ῥόβερτων ἐν τῇ τῆς Ἀμερικῆς ἱστορίᾳ του,

θέλει ἐν πολλοῖς εὐρεθῆ λίαν κατώτερος καὶ ἀτελέστερος. Ἴσως ἡ γοητεία, ἣν διεγείρει ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀρχαιότης, καὶ αἱ περὶ αὐτῆς ἐβριζόμεναι ἤδη προλήψεις, αἵτινες ἀνευ ἐρεύνης καὶ κρίσεως ἀποβάλλουν πᾶσαν τυχόν ἐτέραν ὑπεροχὴν, θεωρήσουν παράδοξον ἢ τοῦλάχιστον ὑπερβολικὴν τὴν ἀντιπαράθεσιν ταύτην· πλὴν ἐὰν καλῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως προσέξωσι, θέλουσιν φανεῖ ἐπιεικέστεροι καὶ ἐκπλαγεῖ μάλιστα ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων. Ἴδου δὲ αὐτὰ συνοψιζόμενα.

Ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνεκάλυψαν τὸν νέον κόσμον, καὶ προχωροῦντες εἰς τὰς κατακτήσεις τῶν, κατέλαβον καὶ τὰς γῶρας τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Περουβίας, εὔρον εἰς ἀμφοτέρας Κράτη ἐκτεταμένα, καλῶς ὅπως οὖν ὀργανισμένα καὶ ὀδεύοντα εἰς τὸν πολιτισμὸν κατὰ δὲ τοὺς ἀκριβεστεροὺς ὑπολογισμοὺς μόλις εἶχον καταρτισθῆ πρὸ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων. Εἶχον πόλεις καὶ πρωτεύουσας εἰς ἐκλεκτὰς θέσεις, ἀκανονίστως μὲν ρυμοτομημένας, πλὴν ἐν καιρῷ νυκτὸς μὲ πυρὰς φωτιζόμενας, καὶ μὲ πληθυσμὸν 60 καὶ 100 χιλιάδων κατοίκων· ὁδοὺς μακρὰς ἐπέκεινα τῶν διακοσίων μιλίων, ὑπονόμους, διώρυγας, γεφύρας καὶ ὑδραγωγεία· οἴκους λιθίνους καὶ ἐκ πλίνθων ὀπτῶν, ἀκόμψως μὲν, πλὴν στερεῶς ὀκοδομημένους· σταθμοὺς καὶ ταχυδρόμους πρὸς εὐκόλον συγκαινωνίαν καὶ διάδοσιν τῶν εἰδήσεων. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ὕλικὴν ἐποψίν, ἅτινα οὔτε εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν, οὔτε εἰς πολλὰ τῆς Εὐρώπης κράτη ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν, ἐδίωκοντο μὲν ἀμφοτέρα μοναρχικῶς καὶ ἀπολύτως, πλὴν προσήγγιζον μᾶλλον πρὸς τὴν τιμαριωτικὴν

μορφήν, διότι οί κάτοικοι διηροῦντο εἰς τάξεις, ἡ ἀνωτέρα τῶν ὁποίων ἀπῆρτιζε τὴν ὑψηλὴν εὐγένειαν, ἐξ ἧς ἐκλέγετο καὶ ἡ αὐλή τοῦ Μονάρχου· ἡ δὲ κατωτέρα ὠμοίαζε μὲ τὴν τῶν δουλοπαροίκων τοῦ μεσαιῶνος. Εἶχον τμήματα διοικητικὰ, φορολογίαν κανονισμένην, δικαστήρια ἀπονέμοντα κατὰ τοὺς κειμένους νόμους τὴν δικαιοσύνην, ἰδιοκτησίαν καὶ νόμιμον γάμον, ἐμπόριον καὶ ἀγορὰς εἰς τόπους ὠρισμένους, ὅπου ἐγίνοντο αἱ διάφοροι πράξεις δι' ἀνταλλαγῆς εἰδῶν, διότι τὸ νόμισμα, ὡς καὶ ἡ γραφή, ἦσαν εἰσέτι εἰς αὐτὰ ἀγνώστα. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου, ἐνῶ δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν, ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸν νέον Εὐρωπαϊκόν.

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς τέχνας, δὲν ἦσαν βεβαίως πολὺ προωθευμένα, πλὴν τὰ ἔργα καὶ τὰ μέτρα αὐτῶν ἀπεδείκνυον ἀρχοῦσαν νοτισμένην, τάσιν καὶ ἐπιδεικτικότητα πρὸς τὴν πρόοδον. Αἱ διάφοροι τέχναι ἦσαν κατ' εἰδικότητα διηρημέναι. Ἡ γῆ, ἀγνοουμένου τοῦ ἀρότρου, ἐκαλλιεργεῖτο δι' ἀξίνης ἐκ λίθου ἢ ἐκ ξύλου σκληροῦ, ἡ φιλοπονία ὁμως ὑπερενίκα τὰς δυσκολίας, καὶ εἶχε κάμει μάλιστα βήματα τινα καὶ εἰς τὴν κηπουρικὴν· ἡ τεκτονικὴ καὶ ἡ ξυλουργικὴ ἦσαν ἐπίσης ἀκομφοί, ὡς αἱ τῶν Σιπριατιῶν, ἐνεκα ἐλλείψεως καταλλήλων ἐργαλείων. Ἐκ τῶν μετάλλων ἦσαν γνωστά ὁ χαλκός, ὁ ἀργυρος καὶ ὁ χρυσός, ἐξ οὗ κατασκευάζοντο ὠραῖα σκεῦη καὶ ἰδίως ποτήρια μὲ ἐγγλυφὰς καλῶς ἐπεξεργασμένας. Εἶχον καὶ κλιβάνους πρὸς χώνευσιν καὶ ἐξαγωγήν τοῦ ἀργυρίου. Ἀγνοοῦντα τὴν πολυτιμοτέραν τοῦ ἀνθρώπου ἐφεύρεσιν, τὴν γραφήν, διετήρουν, ὅσα ἤθελον νὰ διαιωνίσωσι πράξεις διὰ πρᾶ-

δόσεως καὶ προσέτι οἱ μὲν Μεξικανοὶ διὰ ζωγραφιδῶν καὶ ἱερογλυφικῶν ἐμβλημάτων, οἱ δὲ Περουβιανοὶ διὰ Κβίπος, ἦτοι δεσμῶν ἢ κόμβων ἐπὶ σχοινίων διαφόρων χρωμάτων. Τὸ ἔτος αὐτῶν συνέχευτο ἐκ 18 μηνῶν, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἠρίθμει 20 ἡμέρας· ἐπειδὴ ὁμως παρετήρουν ὅτι ἀπέμενον 5 ἡμέραι πρὸς ἀκριβῆ συμπλήρωσιν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους, ἐξελάμβανον αὐτὰς ὡς περιττάς, καὶ ὑπεραριθμοῦς, καὶ τὰς διήρχοντο ὡς ἑορτασίμους πάντες οἱ κάτοικοι παίζοντες καὶ διασκεδάζοντες.

Ἡ θρησκεία ὁμως τῶν δύο τούτων Κρατῶν ἦτο πολὺ διάφορος, καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν Θεῶν καὶ ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα, διότι οἱ μὲν Μεξικανοὶ ἀνεγνώριζον μεταξύ πολλῶν θεοτήτων καὶ δημιουργόν τινα τοῦ παντός, καλούμενον Ὅμο-Γιόκσ, ἦτοι κύριον τριῶν ἀξιῶν· ἕτερον ὀνομαζόμενον Τοπιλτσιῶν, ἦτοι προσφιλέστατόν μοι τέκνον, ταῦτον ἐνόμιζον ὅτι ἐγεννήθη μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ· ἐπίστευον καὶ τὴν ὑπαρξιν κατωτέρων Θεῶν, δηλ. πνευμάτων ἀμφοτέρων τῶν γενῶν, ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Αἱ προσφερόμεναι εἰς τοὺς Θεοὺς τῶν θυσίαι, ἦσαν κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων, μάλιστα ἐχθρῶν· ὄσους ἐκ τούτων ἠχμαλώτιζον, τοὺς ἐσφαζον ὅλους ἀνιλεῶς ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων· ἀφιέρονον τὴν καρδίαν καὶ τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς Θεοὺς, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα ἐχρησίμευεν εἰς εὐωχίαν τοῦ νικητοῦ καὶ τῶν φίλων του. Ὁ θρησκευτικὸς οὗτος χαρακτήρ ἐπέδραττε δραστηρίως καὶ ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν Μεξικανῶν, διότι αὐτοὶ ἐμάχοντο οὐχὶ ἵνα νικήσωσιν ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα καταστρέψωσι τοὺς πολεμίους, ὡς πρᾶττουσιν εἰς τὴς ἡμέρας μας καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Οἱ δὲ Περουβιανοὶ ἐδόξαζον Μέγα τι Πνεῦμα ὡς

δημιουργόν τοῦ παντός, καὶ ἑτέρους Θεοὺς τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην καὶ τοὺς Ἀστέρας. Ὡς ἐμπρεπούσας δὲ εἰς τούτους θυσίας, προσέφερον καὶ αὐτοὶ μέρος τι ἐκ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, κτήνη καὶ προϊόντα τινὰ τῆς διανοίας των. Οἱ Ἴνκας, οἵτινες ἦσαν οἱ μονάρχαι αὐτῶν καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἥλιου, οὐδέποτε ἐμόλυναν τὰ θυσιαστήρια μὲ ἀνθρώπινον αἷμα, διότι δὲν ἐδύναντο νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ὁ εὐνοϊκὸς καὶ εὐεργετικὸς τῶν ἀνθρώπων πατήρ, ὁ Ἥλιος, ἠδύνετο εἰς τριαύτας φρικαλέας θυσίας. Ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος οὗτος χαρακτήρ τῆς θρησκείας των, ἐμόρφωνε τοιοῦτον καὶ τὸν χαρακτήρα των, διότι αὐτοὶ δὲν ἐμάχοντο διὰ ν' ἀπολέσωσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ νικήσωσι τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ τοὺς προσηλυτίσωσιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των.

Τὸ περιεργότερον ὁμοῦ καὶ ἐνταυτῷ θαυμασιώτερον γεγονός ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ, εἶναι ἡ κατὰ συγκυρίαν ὑπὸ θηρευτῶν τινῶν ἀνακαλυφθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος εὐρυτάτη πόλις πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Μεξικοῦ, τὴν ὑπαρξίν τῆς ὁποίας διεβεβαίωσαν καὶ περιέγραψαν πολλοὶ περιηγηταὶ καὶ ἀρχαιολόγοι, ἐξ ὧν εἶναι καὶ ὁ Δουπέ, καὶ ὁ Λατούρ καὶ ὁ Οὐμβόλδος. Ὠνόμασαν δὲ αὐτὴν Παλένκη Βέγιο, ἥτοι παλαιὰν Πελένκη, ὡς κειμένην πλησίον κώμης τινὸς καλουμένης Παλένκη. Ἡ πόλις αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτασις εἶναι ὡς ἐγγιστα 2 1)2 λευγῶν, ἀνεκαλύφθη πικντέρημος, μὲ σώας μὲν οἰκίας, πλην ἄνευ κατοίκων, καὶ ἄνευ τινὸς περὶ αὐτῆς γνώσεως τῶν ἰθαγενῶν. Εἶναι δὲ ἀβέβαιον ἂν καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς κατακτῆσεως τὴν ἐγνώρισαν, διότι οὐδεμία ἐφαίνετο εἰς αὐτὴν ἐχθρική προσβολὴ ἢ βλάβη· αἱ πλεῖσται οἰκοδομαὶ ἦσαν ἀκόμη οἰκήσιμοι. Δι-

ἄφοροι εἰκασίαι γίνονται περὶ αὐτῆς, πλην οὐδεμία διαλύει τὰς ἐγειρομένας ἀμφιβολίας. Πολλὰ εὐρέθησαν ἀγάλματα ἐντὸς ναῶν, καλουμένων ὑπὸ τῶν Μεξικανῶν Θεοκάλλι, ἥτοι οἰκῶν Θεῶν, ἐργαλεῖά τινα μουσικῆς καὶ θυσιαῶν, ὄφεις ἐγγεγλυμμένοι εἰς λίθους καὶ ποικίλαι ζωγραφίαι συμβολικαὶ ἀνθρώπων ἐνεργούντων, ζῶων καὶ ποταμῶν. Πάντα ταῦτα ὁμοῦ δὲν ἦσαν καὶ πολὺ κομψὰ καὶ ἀριστοτεχνημένα, πλην παρίστανον λίαν πιστῶς τὰ ἀντικείμενα, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχαιότητας δὲν εἶναι τόσον ἡ κομψότης, ὅσον ἡ πίστις καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν πραγμάτων, ἧτις ἀποφασίζει τὴν ἀξίαν αὐτῶν.

Εἷς τινα ἐκ τῶν ναῶν ἐκείνων παρετηρεῖτο σταυρὸς τις ὁμοῖος μὲ τὸν παρ' ἡμῶν σεβόμενον· ἰδρύνετο δὲ ἐπὶ τινος βάσεως, ἐχούσης τὸ σχῆμα ἀνθρωπίνης καρδίας· ἐξ ἑνὸς μέρους ὑπῆρχεν ἄγαλμα γυναικὸς πολυτελῶς ἐνδεδυμένης, καὶ κρατούσης εἰς τοὺς κόλπους βρέφος, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι ἐπαρουσίαζεν εἰς τινα ἱερέα ἱστάμενον πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ σταυροῦ. Ἀμφότερα δὲ τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἦσαν γιγαντιαίου ἀναστήματος· τὸ σύμπλεγμα αὐτῶν μετὰ τοῦ σταυροῦ εἶναι εἰσέτι ἀνεξήγητα. Ὁ σταυρὸς ὁμοῦ, ὅς τις εὐρίσκεται καὶ εἰς τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐλατρεύετο καὶ εἰς τὴν Περουβίαν. Ὁ Βέτφλιετ μάλις ἀναφέρει εἰς τὴν περὶ τοῦ Γιουκατὰν ἐκθεσίαν του, ὅτι οἱ Κουμᾶνοι γείτονες τῶν Περουβιανῶν, ἐτιμοῦσαν τὸν σταυρὸν τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου, τὸν ὁποῖον ἔθετον καὶ ἐπὶ τῶν τέχνων των ὅταν ἐγεννῶντο. Τὰ φαινόμενα ταῦτα καίτοι δυσερμήνευτα, παρέχουν ἄλλως ἀρίστην ἰδέαν περὶ τῶν ἰθαγενῶν, τοὺς ὁποίους τοσοῦτον ἐσυκοφάντησαν, καὶ ἀντιχριστιανικῶς μετεχειρίσθησαν οἱ καταλαβόντες τὰς χώρας αὐτῶν Εὐρωπαῖοι.

Ἡ ὀρθοσκευτικὴ ἐν τοσοῦτω πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ κατάστασις τῶν Μεξικανῶν καὶ Περουβιανῶν, ἧτις εἰς τοιοῦτον προήχθη βαθμὸν ἀνευ τινὸς ἐξωτερικῆς διδασκαλίας, καταδεικνύει πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀριθῆλως καὶ ἐπισφραγίζει ἐτι μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, ἣν ὑποστηρίζομεν, ὅτι οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη, δύνανται καὶ μόνα τῶν ἀνευ ἀλλοτρίας ἐπικουρίας ν' ἀναπτυχθῶσι βαθμηδὸν καὶ νὰ μορφωθῶσι. Τὰ δύο ταῦτα Κράτη τοῦ νέου κόσμου μόλις ἤριθμουν, ὡς διελάβομεν, βίον τετρακοσίων ἐτῶν, καὶ ὅμως ὁ πολιτισμὸς τῶν, καίτοι ἡμιβάρβαρος, ἦτον ἐν πολλοῖς ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον, ἡμιβάρβαρον ἐπίσης Ἰταλικόν, ἀριθμοῦντα κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Μικάλη μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποτελείας του ὑπὲρ τὰ 800 ἔτη καὶ κατὰ τὸν Ῥωμανιόζην ὑπὲρ τὰ 1000. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἂν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνεκάλυπτον βραδύτερον ἐπὶ τινὰς ἑκατονταετηρίδας τὰ κράτη ἐκεῖνα, ἤθελον τὰ εὐρῆ καὶ πολὺ μᾶλλον πολιτισμένα, καὶ ἴσως ἱκανὰ ν' ἀντικρούσωσι τελεσφόρως τὰς ἐπιθέσεις τῶν, καὶ σώσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν τῶν.

Πλὴν ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη ἀντιπαραθετικῶς καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικόν, τὸν ἀξιούμενον ἀρχαῖον Ἰταλικόν πολιτισμὸν εἰς τε τὴν ἑναρξιν, τὴν διάρκειαν καὶ τὰ καθέκαστα αὐτοῦ, ὅπως τοιουτοτρόπως ἐξακριβώσωμεν οὐχί τις ἦτον ὁ ἐντελέστερος, διότι εἰς τοιαύτην συζήτησιν ὁ Ἑλληνικὸς δὲν καταθιβάσεται, ἀλλὰ τίς ἦτον ἀρχαιότερος, ἦτοι τίς πρῶτος ἤρξατο καὶ ἐχρημάτισε τοῦ ἐτέρου διδάσκαλος.

Οἱ ἀρχαιολόγοι Ἰταλοὶ δὲν συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ἐναρξέως τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τῆς χώρας τῶν, διότι ὁ μὲν Μικάλης ὑπολογίζει τὴν ἀφειρητίαν τοῦ περὶ τὸν 13^{ον} αἰῶνα π. χ. ὁ

δὲ Ῥωμανιόζης περὶ τὸν 15^{ον}. καὶ ἕτεροι ἄλλως. Πλὴν ὡς πρὸς τὴν ἀσυμφωνίαν αὐτὴν οὐδόλως εἶναι ἐπιλήψιμοι, διότι ἡ ἀρχαία χρονολογία εἶναι φύσει δυσκόλου ἐξακριβώσεως· μολαταῦτα ἡμεῖς παραδεχόμεθα τὴν εἰκασίαν τοῦ Ῥωμανιόζη. Αὕτη δὲ συμπίπτει μὲ τὰς ἐν Ἑλλάδι Αἰγυπτιακὰς καὶ Φοινικικὰς μεταναστεύσεις, αἵτινες ἦσαν πολὺ μεταγενέστεραι ἀπὸ τὴν τῶν Πελασγῶν, ἀναγομένην, ὡς ἀνεφέραμεν εἰς τὴν 18^{ην} ἑκατονταετηρίδα π. χ. δηλ. 300 ἔτη παλαιότεραν ἀπὸ τὴν εἰκαζομένην ὑπὸ τοῦ Ῥωμανιόζη. Ἄν δὲ κατὰ τὴν διάβασιν τῶν πλανοβίαν Πελασγῶν, διεραίνοντο ἐν Ἑλλάδι, ὡς προαπεδείξαμεν, ἀρχαί τινες πολιτισμοῦ, διότι καὶ πόλεις καὶ βασιλεῖς ὑπήρχον, καθίσταται πρόδηλον, ὅτι αὐτοὶ ἤρξατο κατὰ 300 τοῦλάχιστον ἔτη πρὶν τοῦ Ἰταλικοῦ· καὶ ὅτι ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν σύγχρονον τὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ περιπλάνησιν τῶν Πελασγῶν, δὲν δυνάμεθα ἐπίσης νὰ παραδεχθῶμεν καὶ τὴν σύγχρονον ἑναρξιν τοῦ πολιτισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, διότι οἱ Ἰταλοὶ, ὡς βεβαιοῦν οἱ ἀρχαιολόγοι αὐτῶν οὔτε εἶχον τότε ἴδιον, οὔτε ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι τοιοῦτον ὑπὸ βαρβάρων καὶ κοσμοπλανῶν Πελασγῶν· ἂν καὶ οὗτοι, ὡς εἰκάζεται ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν, μετέβησαν πιθανῶς εἰς τὴν Ἰταλίαν πολὺ μεταγενεστέρως, ὅτε δηλ. ἐξώθησαν ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ἐκ τῶν νήτων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ μετοικίσαντες εἰς τὴν Τυρρηνίαν, διακρिनόμενην εἰσέτι κατὰ τὴν ναυτιλίαν, κυδοκίμησαν καὶ αὐτοὶ ἐτι μᾶλλον. Τοῦτο βεβαίον καὶ ὁ ἐπὶ Αὐγούστου ἀκμάσας Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς. « Καὶ οἱ Πελασγοὶ ταῖς κατὰ τὰ » ναυτικὰ ἐπιστήμαις, διὰ τὴν μετὰ Τυρρηνῶν οἰκῆσιν ἐπὶ πλεῖστον ἀπολελαυκότες (I. 23.). »

Πλὴν ἄς ἐγκαταλείψωμεν καὶ τὴν Πελασγικὴν ἐποχὴν, καὶ ἄς ἀναφερθῶμεν ἐκ περισσοῦ εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐν Ἑλλάδι μεταναστεύσεις, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη πολὺ μᾶλλον θέλομεν καταδείξει τὴν πλάνην τῶν ἐναντίων, διότι αὐταὶ ἀφίχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὸν 15^{ον} αἰῶνα π. χ. ὅτε δηλ. εἰς μὲν τὴν Ἰταλίαν ἐπροσιμιάζεν ὁ πολιτισμὸς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὧδευσεν πρὸ τριῶν περίπου αἰῶνων, καὶ εἶχεν ἤδη, ὡς προελάβομεν, οὐ μόνον βασιλεῖς καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ θεσμούς ποικίλους, καὶ ἀμφικτυονίας, καὶ χρηστήρια, καὶ τέχνας καὶ πᾶσαν ἐν γένει βιομηχανίαν. Ὡστε τὸ ζήτημα ὑπὸ χρονολογικὴν ἔποψιν δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν, ἢ Ἑλληνικὴ προτεραιότης εἶναι αὐταπόδεικτος, ὡς ἀνομολογεῖται κοινῶς καὶ παρὰ πάντων. Πλὴν ἄς προβῶμεν καὶ περαιτέρω.

Ἡ Ἰταλία ἅπασα ὑπέκυψεν εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα περὶ τὴν τετάρτην π. χ. ἑκατονταετηρίδα, ἐπομένως ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς, διαρκέσας αὐτοτελῆς 12 ὡς ἐγγιστα αἰῶνας, ἔληξε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι Περσικῶν πολέμων. Ἐνῶ δὲ ἐνταῦθα εἶχε μεγάλως προαχθῆ, καὶ διετέλει τότε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐν τῇ ἀκμῇ του, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπεβίονε μετὰ 12 αἰῶνας μόνως εἰς νηπιῶδη κατάστασιν, καὶ ἐν πολλοῖς κατώτερος ἀπὸ τὸν Μεξικανὸν καὶ Περουβιανόν, ὅστις ἐζῆσε 4 μόνως αἰῶνας. Τὰ διασωθέντα αὐτοῦ ἔχνη, καὶ ἰδίως τὰ Τυρρηνικὰ, ἂν ἦναι καὶ ὅλα ἰδικά του καὶ προρωμαϊκὰ, καταδεικνύουν πάντοτε λαὸν ζήσαντα καὶ τελευτήσαντα εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ὡς βάρβαρον τὸν ἐχαρακτήριζον καὶ τὰ ἄσημα καὶ αἰσχροῦ ἦθη του, καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν ἐθεώρουν καὶ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς. Ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν Μήδειαν ἀναφέρων Σκύλλαν τινα

Θηριῶδη τῆς Τυρρηνίας, ἐννοεῖ δι' αὐτῆς πλοῖον διεπλοῦτον πειρατικόν, οὕτως ὀνομαζόμενον, τὸ ὅποιον ἐγύμνονε καὶ κατέφθειρε τὰ ἀλλότρια πλοῖα.

« Λέκιναν, οὐ γυναῖκα, τῆς Τυρρηνίδος

» Σκύλλης, ἔχουσαν ἀγροιώτεραν φάσιν. »

Πλὴν σαφέστερον περὶ ταύτης ὁμιλεῖ ὁ Ὀμηρὸς εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Ὁ δὲ Εὐστάθιος εἰς Διονύσιον τὸν Περιηγητὴν λέγει « Τυρρῆνοι, οἱ καὶ Τροῦσκοι » καὶ Τροῦσκοι παρὰ Ῥωμαίοις, ἔθνος ληστρικόν καὶ « ὠμόν καὶ ἀπάνθρωπον. »

Οὐδεμία μεμορφωμένη ἢ καὶ ἄμορφος γλῶσσα, οὐδὲν ἄξιον λόγου γραπτὸν ἔργον ἰδίον, ἢ παρ' ἄλλων μαρτυρούμενον, ἐξῆλθεν ἢ διεσώθη ἐκ τοῦ τοσοῦτον ἐξυμνουμένου ἐκείνου πολιτισμοῦ. Τὰ Τυρρηνικὰ καὶ Κλαυδίου τοῦ Αὐγούστου, μαθητοῦ Τίτου τοῦ Λιβίου, ἀναφερόμενα ἀπλῶς ὑπὸ τοῦ Σβετωνίου, ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, δὲν ἀποδεικνύουν καὶ ὑπὲρ τῶν Τυρρηνῶν τίποτε πλειότερον, ἀφ' ὅ,τι ἀποδεικνύει τὸ Περὶ ἠθῶν Πόνημα τοῦ Τακίτου ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ὀνομάσῃ καὶ νὰ θεωρήσῃ πολιτισμένους κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ἡ μεμορφωμένη γλῶσσα καὶ τὰ συγγράμματα εἶναι τὰ ἰσχυρότερα καὶ ἴσως τὰ μόνως τεκμήρια τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ παντὸς ἔθνους, διότι αὐτὰ οὐ μόνον μαρτυροῦν τὴν ἐπιδεικτικότητα, τὴν ὑψηλὴν νοημοσύνην καὶ τὸν βαθμὸν τῆς τελειοποιήσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συνάμα καὶ τὴν πλήρη συνείδησιν, ἣν τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἀπέκτησαν περὶ ἑαυτῶν καὶ περὶ τῶν ἔργων των, ἅτινα δύναται πλέον καὶ εἰς ἑαυτὰ ἐλλόγως νὰ ἐξηγήσωσι καὶ εἰς ἑτέροις νὰ μεταδώσωσιν. Ἡ ἐσχηματισμένη γλῶσσα καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς λόγος δια-

κρίνουν τὸν τέλειον καὶ ἐξευγενισμένον πολιτισμὸν ἀπὸ τὸν βάρβαρον ἢ ἡμιδάρβαρον· καὶ ταῦτα ἐλλείπουν ἀμρότερα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν, καίτοι διαρκέσαντα 11 περίπου αἰῶνας. Πλὴν ἄς εἰσελθῶμεν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ, ὅπως τὸν ἐξετάσωμεν καὶ εἰς τὰ καθέκαστα.

Ἡ θεογονία τῶν ἀρχαίων Ἰταλῶν εἶναι μίγμα τι ἐγγχωρίων καὶ ἀλλοτριῶν ἢ Ἑλληνικῶν θεοτήτων· ἢ μετωνυμία εἰς τὴν οἰκίαν διάλεκτον, οὐδόλως μεταβάλλει τὸ πρᾶγμα. Ὁ Σατοῦρνος εἶναι ὁ Κρόνος, ὅστις καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀντιδοξούντων, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς νήσου Κρήτης. Τίς δὲ εἰς τὸν Νεϋογε ἢ Δία τῶν Ἑτρούσκων, ὑπατον τῶν Θεῶν καὶ Πρόεδρον τοῦ γενικοῦ αὐτῶν Συμβουλίου, δὲν ἀναγνωρίζει τὸν πανίσχυρον Δία τοῦ Ὀλύμπου, προεδρεύοντα τὰ Συμβούλια τῶν Θεῶν; οἱ δὲ 12 μέγιστοι Θεοὶ τῶν Ἑτρούσκων, δὲν εἶναι οἱ πλείστοι καὶ κατ' ὄνομα οἱ 12 πρῶτοι Θεοὶ τῶν Ἑλλήνων; — Ἡ Ῥέα, ἢ Ἥρα, ὁ Πλούτων, ὁ Ποσειδῶν, ἢ Ἀθηνᾶ καὶ ἕτεροι πανάρχαιοι Ἑλληνικοὶ Θεοὶ υἱοθετήθησαν ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν, ἐνῶ ἐκ τῶν Θεῶν τούτων οὐδεὶς υἱοθετήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διατί; Διότι οἱ Τυρρῆνοὶ οὐ μόνον ἐνομίζοντο βάρβαροι, ἀλλὰ ἦσαν καὶ μεταγενέστεροι.

Ἡ δὲ κοσμογονία αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παραμόρφωσις τῆς Ἑβραϊκῆς, τῆς ὁποίας τὰς ἐξ ἡμέρας τῆς δημιουργίας μετέβαλεν εἰς ἐξ χιλιετίας. Ἐπεννοήθη δὲ ἴσως παρὰ τινος μεταγενεστέρου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θεογονίας, διότι οὔτε σχέσιν ἔχει πρὸς ταύτην, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ αὐτῆς συμπεριλαμβάνεται ἐντὸς τῶν ἄλλων Θεῶν τῶν Ἑτρούσκων. Ἡ ἱερατικὴ τούτων τάξις, ἂν δὲν ᾖται

βλάστημα ἴδιον τῆς χώρας, καὶ φυσικὴ ταύτης σύστασις κατὰ τὰς πατριαρχικὰς ἐκείνας ἐποχὰς, εἶναι τοῦλάχιστον μεταφύτευσις Αἰγυπτιακῆ· τοιαύτην δὲ καταγωγὴν κλίνει μᾶλλον νὰ πιστεύσῃ καὶ ὁ Μιχάλης.

Ὁ εἰς πόλεις ἢ βασιλεία πολιτικὸς ὀργανισμὸς, αἱ ὁμοσπονδίαί, οἱ διηνεκεῖς πόλεμοι καὶ ἡ κατάστασις τῆς γεωργίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰταλίᾳ, εἶναι φαινόμενα, ἅτινα κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἀπαντῶνται εἰς ὅλα τὰ ἀρτιγενῆ ἔθνη. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ πόλεις, καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ τὰ ἀμφικτυονικὰ συμβούλια, ἦσαν πολὺ προγενέστερα καὶ ἐντελέστερα, οἱ Θεβαῖκοὶ πόλεμοι κανονικώτεροι, καὶ ἡ γεωργία πρὶν ἔτι τοῦ Ἡσιόδου μᾶλλον προωδευμένη, ὡς σαφέστατα ἐξάγεται ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς συμβουλῶν καὶ ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἡσιόδου. Ἡ δὲ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἀρχαίων Ἑτρούσκων, εἶχον τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, ὃν εἶχον καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας τελευταίους αἰῶνας αἱ πειρατικαὶ ἐκδρομαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Ἀλγερίνων, οἵτινες κατίσχυον ἐν θαλάσῃ ὅλων σχεδὸν τῶν τότε ἐθνῶν.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία ἦσαν ἐπιτηδεύματα κοινὰ καὶ τιμητικὰ, οὐχ' ἥττον ὁμως, δὲν ἦσαν καὶ ὀλιγώτερον βαρβαρικὰ, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀγρίαν εἰσέτι κατάστασιν τῶν ἐθνῶν, ὅσων τὰ μετήρχοντο. Μὲ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, νομιζόμενα ἐπιχειρήσεις τόλμης καὶ ἐπιδειξιότητος, ἤρξαντο, ἐξῆσαν καὶ ἀπεβίωσαν οἱ Τοῦσκοι· εἰς αὐτὰ ὄφειλον καὶ τὴν ἰσχὴν καὶ τὰ μεγάλα αὐτῶν πλοῦτη, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ εἰρηνικὸν καὶ νόμιμον ἐμπόριον· ἦσαν ὁ τρόμος τοῦ Σικελικοῦ, Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους,

διότι καὶ πλοῖα καὶ παραλίους πόλεις συνεχῶς κατέκουρσευον. Ἐφθασαν μέχρι τῆς νήσου Σάμου τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅθεν, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀθηναῖος, ἤρπασαν τὸ ἄγαλμα τῆς προστάτιδος τῆς νήσου Ἥρας, ἔργον τοῦ ἐξ Αἰγίνης γλύπτου Σμιλίδου, συγχρόνου τοῦ Δαιδάλου· κωλυόμενοι ὁμῶς ν' ἀποπλεύσωσι, ἐνεκα θαύματος τῆς Θεᾶς, ἀπέδωκαν ὁμοῦ μὲ τὸ ἄγαλμα καὶ ὅσα εἶχον συλήσει λάφυρα· πλὴν δὲν ἐταρατούργησεν ἐπίσης καὶ ὅτε μεταγενεστέρως, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κικέρων, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ὁ περιδότης Βέρρης, καὶ ἀποβιθασθεὶς εἰς τὴν Σάμον ἀπεγύμνωσε τὸ αὐτὸ ἄγαλμα ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων αὐτοῦ ἀναθημάτων.

Αἱ τέχναι ἐν γένει τῶν Ἑτρούσκων καὶ ἰδίως αἱ ὠροῦσι, διὰ τὰς ὁποίας τοσοῦτον θορυβεῖν καὶ ἐναθρόνουνται οἱ πρόμαχοι τῆς Τυρρηνικῆς ἀρχαιότητος, οὐδὲν πλέον ἀποδεικνύουν περὶ αὐτῆς, διότι τὰ προϊόντα αὐτῶν ἢ εἶναι Ἑλληνικῆς ἐργασίας, ἢ ἀλλοτρίας προελεύσεως, ἢ μεταγενεστέρως ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς· Ἡ τειχοποιεῖα ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Σικυῶνα, τὸ Ἄργος, τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Πελασγῶν, ἐξ ὧν ἀπέμεινεν εἰς ταύτας καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ Πελασγικοῦ τείχους, ἐνῶ τότε οἱ ἀρχαῖοι Ἴταλοὶ, οὐδὲ εἶχον εἰσέτι ἴσως συνέλθῃ εἰς κοινωμίαν βίου. Τὸ νόμισμα δὲν ἐφευρέθη ὑπὸ τοῦ μυθικοῦ Θεοῦ Ἰάνου ἢ Γιάνου, οὔτε εἶναι ἄγνωστοι, ὡς καταφάσκει ὁ Μικάλης, οἱ πρῶτοι αὐτοῦ ἐφευρεταί· οὔτοι εἶναι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ Λυδοί, οἵτινες ἔκοψαν αὐτὸ οὐχὶ ἐκ χαλκοῦ, ἀλλὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἐξ αὐτῶν δὲ μετεδόθη ἀκολούθως καὶ ἀλλαχοῦ. « Πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, » Λυδοὶ νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐ-

» χρῆσαντο. » Σιδηροῦν ἔκοψεν ὁ Λυκοῦργος περὶ τὸν 9^{ον} αἰῶνα π. χ. διότι ὁ σιδηρὸς εἶχεν ἀνακαλυφθῆ εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ τοῦ Μίνως. Μολύβδιον ἐπίχρυσον ἢ κίβδηλον, ἔκοψεν ὁ Πολυκράτης τῆς Σάμου περὶ τὴν 6^{ην} ἑκατονταετηρίδα π. χ.

Τὰ δὲ μέτρα ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἑτρούσκους ἐφευρέθησαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου Ἡρόδοτου, περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὑπὸ Φειδῶνος τοῦ Ἀργεῖου. Ἡ δὲ διὰ γραμμάτων ἀρίθμησις ἀρχαιοτάτη εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἦτον ἐπίσης ἄγνωστος εἰς τοὺς Ἴταλοὺς, μεταγενεστέρως εἰσήχθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ἑτρούσκοι, ἀγνοοῦντες τὴν γραφὴν, ὡς ὁ ἴδιος Μικάλης βεβαιοῖ, ἠρίθμουν τὰ ἔτη δι' ἡλίων ἐντιθεμένων εἰς τείχους, ὡς οἱ Περουβιανοὶ διὰ κτίπος. Ἡ ἐκ ξύλων καὶ λίθων ἀγαλματοποιεῖα, δὲν προέβη περαιτέρω εἰς τοὺς Ἑτρούσκους ἀπὸ τὰ πρῶτα αὐτῆς σχεδιάσματα, ὁμοιάζοντα τὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ καταμαρτυροῦντα τὴν νηπιότητα τῆς τέχνης. Ὁ Μικάλης ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν Τοσκανικὴν αὐτὴν μειρακιώδη ἀτεχνίαν, ἣν ἐπὶ τὸ εὐφρημότερον καλεῖ αὐστηρότητα καὶ σοβαρότητα τῆς τέχνης, τὴν ἀποδίδει εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἐπιβρόχην τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ συστήματος.

Τὴν δὲ ἐφεύρεσιν τῆς πλαστικῆς, ἦτοι τὴν κατασκευὴν χυτῶν ἀνδριάντων, ὡς καὶ τὴν ἐπὶ λίθων χαραγὴν ἢ ἐγγλυφὴν, κακῶς ἐπίσης ὁ Μικάλης ἀποδίδει εἰς τοὺς Ἴταλοὺς, παρερμηνεύων τὸν Κασιδώρον, διότι οὐ μόνον οὗτος τοιαύτην ἐφεύρεσιν δὲν μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ ὁ Πλίνιος αὐτὸς βεβαιοῖ ἀπεναντίας, ὅτι τοιαύτας τέχνας εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἑτρούριαν οἱ ἐκ Κορίνθου Εὐχειρὸς καὶ Εὐγραμμος, μεταναστεύσαντες ἐκεῖ περὶ τὸν 5^{ον} αἰῶνα π. χ. μετὰ

τοῦ Δημαράτου, διαφυγόντος τὴν τυραννίαν τῶν Κουφελιδῶν. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐπιχρῆται καὶ ὑπὸ τοῦ Πικυτανίου, ὅστις ἱστορεῖ εἰς τὰ Ἀρκαδικά του, ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν « πρῶτοι διέχεαν χαλκὸν » καὶ ἀγάλματα ἔχονεύσαντο Ῥαϊκὸς τε Φιλαίου καὶ Θεόδωρος Τηλεχλέους Σάμιοι. » Ὡς ἐπίσης ἐνεχάρξαν καὶ τὴν ἐπὶ σμαράγδου περίφημον σφραγίδα τοῦ Πολυκράτους.

Ἡ ἰχνογραφία καὶ ζωγραφία, αἵτινες ἀπ' ὅσον φαίνεται, ἦσαν ἄγνωστοι κατὰ τὴν Τρωϊκὴν ἐποχὴν, ἤρξαντο μὲν μεταγενεστέρως, πλὴν πρῶτος αὐτῶν ἐρευρετὴς ἐχρημάτισε κατὰ τὸν Πλίνιον ὁ Ἕλληνας Βούλαρχος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὸν 8^{ον} αἰῶνα π. χ. ἐνῶ οὐδένα σύγχρονον αὐτοῦ ἢ προγενέστερον γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀκολούθως ὁμοῦς ἐδιδάχθησαν ἢ ἐπεννοήθησαν αἱ τέχναι ἐκεῖναι καὶ ἐνταῦθα, ἀν καὶ τὰ δοκίμια αὐτῶν μαρτυροῦν Ἕλληνικὴν προέλευσιν, διότι αἱ παρατηρούμεναι ζωγραφίαι εἴτε εἰς ναοὺς, εἴτε εἰς ἀργιλλώδη ἀγγεῖα, καλούμενα Τυρρηνικά, ὡς καὶ αἱ ἐγγλυφαὶ εἰς πολυτίμους λίθους, παριστάνουν ὀνόματα ἢ γεγονότα ἱστορίας Ἕλληνικῆς καὶ σπανίως Ἰταλικῆς. Εἰς ἐρείπια ναοῦ τινος εἰς Λανούβιον ἐσώζοντο εἰσέτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου εἰκονογραφίαι, παριστάνουσαι τὴν Ἑλένην καὶ τὴν Ἀπαλάντην. Εἰς τινα πολύτιμον λίθον φαίνεται ἐγγεγλυμμένος ὁ Τυδεὺς εἰς θέσιν ἀνδρός κυρτωμένου καὶ ἀποσύροντος ἐκ τῆς κνήμης βέλος αἱματωμένον. Εἰς ἀνάγλυφόν τι ἀπεικονίζεται ὁ θάνατος τοῦ Καπανέως, κεραινοπληχθέντος ἐνώπιον τῶν Ἡλεκτρίδων ἢ κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον Ἰγυγίων πυλῶν τῶν Θηβῶν.

Ἐπὶ τῶν ἀνακαλυφθέντων περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ

ἐνεστῶτος αἰῶνος ἀργιλλωδῶν ἀγγείων, εἰς τὰ ἐν Τυρρηνίᾳ, ὡς προείπομεν, κτήματα τοῦ Πρίγκηπος Κανίνου, παρατηροῦνται ἐπιγραφαὶ Ἕλληνικοί, τὰς ὁποίας ματαίως προσπαθεῖ ὁ Πρίγκηψ νὰ μεταπλάσῃ Τοσκανικὰς διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου, βεβαιούντος δὴθεν ὅτι τὰ Τοσκανικὰ γράμματα ὁμοίαζον μὲ τὰ Ἕλληνικά, ἐνῶ τοῦτο οὐδαμοῦ ἀναφέρει ὁ Συγγραφεὺς ἐκείνος· παρατηροῦνται εἰσέτι εἰκονογραφίαι γεγονότων ἐπίσης Ἕλληνικῶν ὡς ὁ θάνατος τοῦ Ἀχιλλέως ἐνώπιον τοῦ Νεοπτολέμου. Ἄν δὲ εἰς πάντα ταῦτα Ἐτρούσκοι ἦσαν οἱ τεχνίται καὶ εἶχον πάτρια γεγονότα ἄξια μνήμης, δὲν ἤθελον τὰ παραγκωνίσει καὶ προτιμήσει τὰ ἄλλότρια Ἕλληνικά. Ὡστε ἐκ τῶν εἰκονογραφιῶν τούτων, τῶν γραμμῶν καὶ τῆς λεπτότητος εἰς πολλὰ καὶ ἐντελείας τῆς ἐργασίας, ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν, ἢ ὅτι ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετεφέρθησαν χάριν ἐμπορίου ἢ ἐσυλήθησαν ὑπὸ τῶν πειρατῶν Ἐτρούσκων, διότι καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὰς Θήβας, ἀνεκαλύφθησαν παρομοίους εἶδους ἀργιλλώδη ἀγγεῖα — ἢ ὅτι χεῖρες Ἕλληνικαὶ ἐκαλλιτέχνησαν αὐτὰ, διότι εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου εὗρέθησαν πλεῖστα ἀργιλλώδη ἀγγεῖα, καλούμενα κοινῶς Τυρρηνικά, ἤκμαζον πόλεις Ἕλληνικαὶ τῆς προσαγορευομένης μεγάλης Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τῶν ὁποίων κατεγοητεύθησαν τὸ πρῶτον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ἡ ἄλωσις τῶν Ταράντων ἐχρημάτισε καὶ διὰ τοὺς Ῥωμαίους ἡ πρώτη αὐτῶν ἄλωσις ὑπὸ τῆς Ἕλληνικῆς καλλιτεχνίας, ὡς καὶ προγενεστέρως εἶχον ἀλωθῆ ὑπὸ τῆς τοῦ Σόλωνος νομοθεσίας.

Πλὴν ἂν οὔτε τὴν ἐξ Ἑλλάδος προέλευσιν, οὔτε τὴν ἐξ Ἕλληνικῶν χειρῶν ἐργασίαν, παραδεχθῶσιν

οἱ ἀρχαιολόγοι Ἰταλοὶ, οὐδέποτε θέλουσι δυνηθῆναι νὰ υποστηρίξωσιν ὅτι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι εἰς τὴν Τυρρηνίαν ἀρχαιότητες ἦσαν καὶ προρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διότι οὐδεμίαν ὡς πρὸς τοῦτο ἔχουν ἀπόδειξιν· μάλιστα τὰ πάντα καταμαρτυροῦν Ἑλληνικὸν ἢ Ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα. Εἰς δὲ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν μόνον διακριτικὸν τῶν Ἑτρούσκων εἶναι τὸ καλούμενον Τυρρηνικὸν ὕψος, τὸ ὁποῖον ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τὸ Δωρικόν· ἴσως εἶναι τούτου ἀπομίμησις ἢ μικρὰ παραλλαγή. Ἴδου ὅλη ἡ τῶν ὠραίων τεχνῶν περίφημος Τυρρηνικὴ Σχολή, εἰς ἣν τοσοῦτον ἐγκαυχῶνται οἱ πρόμαχοι τῆς Ἰταλικῆς ἀρχαιότητος.

Περὶ δὲ μουσικῆς καὶ ποιήσεως οὐδὲν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, διότι τοιαῦτα προϊόντα δὲν παρήγαγεν ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς τῶν Ἑτρούσκων· οὔτε ἡ διάνοια, οὔτε ἡ ἀγνοῦσα εἰς ἡμᾶς γλῶσσά των, ἦσαν φαίνεται ἐπιδεκτικὰ πρὸς σύλληψιν καὶ τελειοποίησιν ἔργων, ἅτινα εἰς πνεῦμα μεγαλοφυῶς, φαντασίαν γόνιμον, καρδίαν εὐαίσθητον καὶ γλῶσσαν εὐήχον καὶ μεμορφωμένην, ἀπαιτοῦν καὶ ἡμερον καὶ ἀγαθὸν χαρακτῆρα, διότι εἰς «καχότεχνον ψυχῆν, οὐκ εἰσελεύσεται παιδεία.» Ἡ τραγῆα καὶ σφόδρα νευρόπληκτος φωνὴ τῆς Τυρρηνικῆς σάλπιγγος, ἦτον ὄργανον τέρπον τὰς ἀκοὰς ἀγρίων καὶ ἀτιθάσσω λαῶν, ὡς τὰ ἀστεῖα Φασιρινὰ ἄσματα καὶ οἱ Ἀτελλάνοι ἀπόλογοι, ἦσαν ᾠδοὶ καὶ μιμητικαὶ παραστάσεις ἡμιβαρβάρων ἠθῶν (α). Ἡ φι-

(α) ΜΕθοι ἢ ἀπόλογοι Ἀτελλάνοι (favole Atellane) ὠνομάσθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀτελλᾶ, κειμένης ἐν τῇ κρᾷτῃ τῆς Νεκπόλεως πλησίον τῆς νῦν Ἀβέρσης. Ἦσαν δὲ δράματα κωμικὰ κινούμενα, εἰς τὰ ὅποια κατὰ τὰ διαλείμματα μίξις καὶ ἐτέραις πράξεσι, ἐνεφανίζοντο τινες μίμοι γελοιοποιοί, οἵτινες διὰ τῶν χειρονομιῶν μάλλον καὶ τῶν

λοσοφία τέλος τῶν Ἑτρούσκων, τῆς ὁποίας οὐδὲν ὠσαύτως ἀξίον ἔχομεν ἔργον, ἀνήγετο ὅλη εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς μαντικῆς καὶ ἰδίως τῆς κεραυνομαντείας (scienza fulgurale)· ἦτο δὲ ἀπόκρυφος καὶ ἀποκλειστικὴ ὡς ἡ προνομιοῦχος ἱεραρχικὴ τάξις, ἥτις τὴν κατεῖχε.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκοῦσι καὶ ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα τοῦ ἀρχαίου Ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ, διότι περὶ τοῦ νεωτέρου, ἂν καὶ δὲν πρόκηται ἤδη περὶ αὐτοῦ, ἔχομεν πολὺ διάφορον ἰδέαν· αὐτὸς διαπρέπει καὶ διακρίνεται ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ὡς οἷοσδήποτε ἕτερος· καὶ εἶναι ἀξίος τῆς συμπαιθείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ παντός πολιτισμένου ἔθνους. Ὡς πρὸς τὸν ἀρχαῖον ὁμῶς φρονοῦμεν ὅτι καὶ ἐκ τῆς χρονολογίας καὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ, ἀπεδείξαμεν ἐναργῶς καὶ ἠλίου φαινότατον, ὅτι ἦτο πολὺ μεταγενέστερος ἀπὸ τὸν Ἑλληνικόν, καὶ ὅτι ἀπὸ τούτου μάλιστα ἐκεῖνος ἐφωτίσθη καὶ ἐπλουτίσθη ἀναλόγως τῆς ἐπιδεκτικότητός του, διότι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, οἱ γείτονες αὐτοῦ Ῥωμαῖοι, ἂν ἦτο πανάρχαιος καὶ ἀξίος μιμήσεως καὶ παραδοχῆς, δὲν ἠθελον τὸν ἀποβάλλει καὶ προτιμήσει τὸν μεμακρυσμένον Ἑλληνικόν, οὐ μόνον ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς δόξης του, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῃ ἀκόμη τῆς παρακμῆς καὶ ὑποτελείας του, ὡς καὶ σήμερον ἐτι ἅπας ὁ ἐπιστημονικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς κόσμος ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχὲ ἐκ τοῦ Τυρρηνικοῦ, διδάσκεται, καταγοητεύεται καὶ σεμνύνεται ἐπὶ κλασικισμῶ, διότι ἂν ὑπάρχη τι ὠραϊ-

κινημάτων ἢ τῶν λόγων, διήγειρον τὸν γέλωτα εἰς τοὺς θεατάς. Αὐτὰ τὰ γελοῖα διάμεσα τῶν πράξεων ἐκαλοῦντο κυρίως μῦθοι Ἀτελλάνοι. Ὅμοια διάστασις μεταξὺ τούτων καὶ τῶν χορῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων!!

ον, ὑψηλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, τοῦτο ἐξήλθε βεβαίως ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ σοφίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β΄ ΠΡΟΣ ΓΛΑΥΚΩΝΑ,

ΑΠΟΤΡΕΠΤΙΚΗ.

(Ἰδὲ Ἐπιστ. Α΄ ἐν τῷ Θ΄ Τεύχ.)

Συνεχίζων ἄνευ προλόγων, φίλε Γλαύκων, τὰς ἐν τῇ Α΄ Ἐπιστολῇ παρατηρήσεις μου, θέλω ἤδη ἐν τῇ Β΄ ταύτῃ ἀσχοληθῆ διὰ βραχείων καὶ περὶ τῆς Ὀμοσπονδίας, ἣν μετὰ τῆς δημοκρατίας θεωρεῖς ὡς τὸν ἐγκριτώτερον καὶ συντελεστικώτερον τύπον πρὸς τὴν εὐδόσιν καὶ εὐημερίαν τῆς κοινωρίας μας. Ἐπιτρέψον μοι ὁμως νὰ σοὶ παρατηρήσω ἐκ προοιμίων, ὅτι ἂν τὸ δημοκρατικὸν ἀπλῶς πολίτευμα, τὸ ὅποσον καὶ τινες κυβερνήσεις καὶ διπλωμάται ἐπιβούλως συμβουλεύουν, ἦναι ἤκιστα συνετὸν καὶ κατάλληλον ἐν τῇ ἐνεστῶσει θέσει μας, τὸ μετ' αὐτοῦ Ὀμοσπονδιακόν, ἧθελεν ἀποβῆ ὅλως παράδοξον καὶ τερατώδες. Πιστεύω δὲ ὅτι δὲν ἐννοεῖς νὰ ἐπεκτείνῃς αὐτὸ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ νὰ συμπεριλάβῃς ἑτέρας φυλάς οὐ μόνον ἀνομοίους μὲ τὴν Ἑλληνικὴν κατὰ τὴν ἐθνικότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πολιτισμὸν, καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ ἴσως καὶ τὰς διαθέσεις, διότι ἧθελες τότε ἐπιδιώκει, ὀφείλω εἰλικρινῶς νὰ σοὶ τὸ ὁμολογήσω, τὴν σύστασιν τῆς Νεφελοκοκυγίας τῶν Ὀρνίθων τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ἐὰν ὁμως καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἑτερατούργεις, καὶ κατώρθωνες τὰ ἀκατόρθωτα, οἱ ἀγῶνές σου ἧθελον πάντοτε καταλήξει οὐχὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἰσχυρῶν γειτόνων. Καὶ μὴ ζηλεύῃς ποτὲ τοὺς μεταρσιόφρονας ἐκείνους σχεδιοκόπους (projeteurs), ἕστωσαν καὶ αὐτοκίνητοι, οἵτινες ὅπως ἀπολαύσωσι τὴν μειρακιώδη ἡδονὴν νὰ διαφημισθῶσι νεωτερισταὶ ἢ πρωτότυποι, ἕστω καὶ ἐπὶ ὀλίγας ὥρας, δὲν διςάζουν νὰ κηρύξωσιν ὡς ἐρικτὸν καὶ ὠφέλιμον πᾶν ἐξάλλον ἢ θελκτικὸν ὄνειρον.

Πλὴν σὺ, ἀφ' ὅσον φαίνεται, δὲν προτίθεσαι βεβαίως νὰ ὑπερβῇς τὰ ἐσκαμμένα, ἀλλὰ νὰ εἰσαγάγῃς ἢ μᾶλλον νὰ ἐπιθέσῃς τὴν Ὀμοσπονδιακὴν πολιτείαν εἰς μόνην τὴν ἡμετέραν Ἐπικράτειαν, ἣν διαιρῶν εἰς τεμάχια ἀνεξάρτητα πρὸς ἀλληλα, νὰ σχηματίσῃς ἀκολούθως ἐξ αὐτῶν ἐν σύνολον Ὀμοσπονδιακόν ἕστω. Ἄλλ' ἐρωτῶσε, ἐσκέφθῃς ὠρίμως καὶ ἐμβριθῶς ἐπὶ τοῦ λίαν σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου; Ἡρεύνησας καλῶς τί ἐστὶ Ὀμοσπονδιακὴ κυβέρνησις; Ἐμόρφωσας καθαρὰν καὶ πλήρη περὶ τῆς πρακτικῆς αὐτῆς κινήσεως γινῶσιν; Ἡ παρυσύρθῃς ἀπὸ γυμνὰς θεωρίας, νεωτεριστικὰς φαντασμαγορίας, καὶ γοητευτικὰ φαινόμενα ἀλλοτρίων ἐποχῶν, ἢ ἀλλοτρίων ἔθνων;

Ἡ Ὀμοσπονδιακὴ κυβέρνησις εἶναι, φίλε Γλαύκων, ἕνεκα τῆς πλοκῆς τοῦ μηχανισμοῦ τῆς καὶ τοῦ διοικητικοῦ ἀποκεντρισμοῦ τῆς, ἢ μᾶλλον δυσνόητος καὶ δυσεφάρμοστος ἀπὸ ὅλας τὰς κυβερνήσεις. Αὕτη δὲν εἶναι ὡς ἡ τῶν ἀρχαίων Σύνοδος τῶν Ἀμφικτυόνων, ἧτις συνερχομένη δις τοῦ ἐναυτοῦ, καὶ διαβρυθμίζουσα θρησκευτικὰ καὶ πολιτειακά τινα ἀντικείμενα, διελύετο παραχρῆμα, καὶ οὐδεμίαν πλῆρον

ἐξήσκει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν γενικῶν ὑποθέσεων. Ἡ Ὀμοσπονδία ἀπεναντίας τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, καὶ οὐχὲ δλων, ἀλλ' ὅσων ἠτύχησαν καλῶς νὰ τὴν ἐννοήσωσιν, εὐστόχως νὰ τὴν ὀργανίσωσι, καὶ πατριωτικῶς νὰ τὴν ἐφαρμώσωσι, περικλείει εἰς ἑαυτὴν δύο φύσει ἀντιθέτους καὶ ἔσθ' ὅτε πολεμίας κυριαρχίας, πάντοτε θρῶσας καὶ κινουμένας· μίαν πραγματικὴν καὶ ἀόριστον, ἐνεργουμένην ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων τῆς αὐτῆς ἐθνικότητος κρατῶν, καὶ ἑτέραν ἰδανικὴν ἢ τεχνικὴν καὶ ὠρισμένην, ἣτις ἐξασκεῖται ὑπὸ τῆς Ὀμοσπονδιακῆς Ἐνώσεως.

Ἠλὴν αἱ δύο αὗται κυριαρχίαι, διακείμεναι ἀενάως εἰς ἀντιδραστικὴν, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς ἀλλήλας θέειν, καὶ πειρωμένη ἐκάστη νὰ εἰσπληθῆσιν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἑτέρας, ἀπαιτοῦν καὶ ἀπὸ τοὺς διοικουμένους πρὸς ἀποφυγὴν βήξεων καὶ αἱματηρῶν συγκρούσεων, καὶ πρὸς συμβίωσιν εἰρηνικὴν καὶ προοδευτικὴν συνάμα, γνώσεις αὐτοδιοικητικὰς, εὐρείας καὶ ἀκριβεῖς, πείραν πολυχρόνιον, ἐξεῖς καὶ ἤθη ὁμοιόμορφα, πολιτισμὸν ἰσοβάθμιον, φῶτα γενικευμένα, καὶ ἀρετὰς προπάντων πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς, ἄνευ τῶν ὁποίων, τὸ εἶδος τοῦτο κατ' ἐξοχὴν τῆς λαβυρινθίου κυβερνήσεως, εἶναι ἀδύνατον εὐρύθμως νὰ βαδίσῃ καὶ νὰ παγιωθῇ.

Προσόντα ὁμως τοιαῦτα μακρὰν τοῦ ν' ἀνεύρῃς σήμερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐπικρατείᾳ, θέλεις μάλιστα ἴσως ἀπαντήσῃ τὰ ἐναντία τούτων, ὡς εἰς ἑτέραν μου ἐπιστολὴν θέλεις παρατηρήσει. Τοῦτο μόνον σοὶ ὑπεθυμίζω ἀπὸ τοῦδε, ὅτι ἂν ἔχοντες ἤδη κυριαρχίαν μονόβουλον καὶ συγκεντρωμένην, δὲν δυνάμεθα νὰ διοικηθῶμεν οὔτε καλῶς, οὔτε κακῶς, πῶς θέλομεν δυναθῆναι, δὲν λέγω νὰ κυβερνηθῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς

νὰ ὑπάρξωμεν, κατακερματιζόμενοι εἰς ἰδιαιτέρα κράτη καὶ ἀποτελοῦντες δύο ἀντιμετώπους κυριαρχίας, ἢ σχηματίζοντες Ὀμοσπονδιακὴν τινα σκιάν, ὡς ἐκείνην τῶν ὀρσειβίων Ἑλβετῶν; — Ἐκτός ἂν σὺ προτίθῃσαι νὰ ἀπολέσῃς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα, καὶ ἀνασκάπτων τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, νὰ ἐπιζητῆς τὰ ἀδύνατα, ἤτοι τὴν ἐνσάρκωσιν τῶν ὀστων των, ἢ ἀνορύπτων ἐκεῖνα τοῦ μεσαιωνικοῦ τιμαριωτισμοῦ, νὰ ἀντικαταστήσῃς, κατὰ τὴν κρυφὴν ἴσως τινῶν ἐπιθυμίαν, πολλοὺς μικροὺς Ἡγεμονίσκους, ἀνεξαρτήτους μὲν πρὸς ἀλλήλους, ὑποκειμένους δὲ εἰς ἀλλοτρίους, καὶ λάθρα χειροτονουμένους ὑπ' αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἐπὶ τέλος νὰ γίνωσι καὶ ἡ ἐκλεκτὴ βορὰ, ὡς τοῦτο ἐπιδιώκει ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Αὐστρία μὲ τὰ ἤδη ἀνεξάρτητα ἢ ἡμιανεξάρτητα Σλαβικὰ κράτη. Ἠλὴν τὸ νὰ δολιεύωνται ἀλλότριοι ἰσχυροὶ, ἢ ὀπωσδήποτε νὰ παραλύωσι καὶ ἐξυβρίζωσιν ἔθνος τι ἀσθενές, ἢ πολιτείαν μικροσκοπικὴν, ὅπως ἀπολέσωσιν ἢ ἀπορρόφήσωσιν αὐτὰ, τοῦτο οὔτε ἀσύνηθες, οὔτε παράδοξον μὲ φαίνεται, ἀλλὰ τὸ νὰ προσφέρῃ εἰς ἐκείνους τὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν συμβουλήν του, καὶ ὁ ἀνήκων εἰς ἀμφοτέρω πολιτίης, τοῦτο θεωρῶ καὶ δυσνόητον καὶ λίαν ἀλλόκοτον, ἐκτός ἂν παραδεχθῶ, ὅτι ὁ τοιοῦτος εἶναι ἡ μωρὸς, ἢ φρενοβλαβὴς, ἢ μισθωτὸς, ἢ τέλος νέος τις Φιλόνομος (α).

(α) Λίαν ἀξιοπαρατήρητοι εἶναι οἱ λόγοι, οὓς ἔμπειρος καὶ πολλὸς Βουλευτὴς, ἐξέφρασεν πρὸ 4 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ βήματος. « Ἡ κατάστασίς μας, εἶπεν, εἶναι μεταβατικὴ ὅλως· σύστημα μόνιμον καὶ διαρκὲς δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν . . . ὀφείλομεν νὰ φροντίσωμεν διὰ τὸ παρὸν, » τὸ ὅποιον εἶναι προσωρινόν. » Εἰς τοὺς λόγους τούτους ἴσως ἐγκρίεται καὶ τὸ μυστήριον τῶν ἀτελευτήτων καὶ κα-

Τοιαῦτα ὅμως ὄνειροπολήματα, ἢ μᾶλλον ἀποτρόπαια σχέδια, οὔτε κἀν φαντάζομαι ὅτι δύνασαι σὺ νὰ συλλάβῃς, ὡς ἐπίσης δὲν πιστεύω, ὅτι θελγόμενος ὑπὸ τῆς εὐημερούσης Ὀμοσπονδίας τῆς ἀρκτώας Ἀμερικῆς, διανοῆσαι νὰ ἐφαρμώσῃς καὶ ἐν Ἑλλάδι αὐτήν, διότι τὸ πείραμα τοῦτο ἔγινε καὶ ἀλλαγῆ ἄνευ τινός ἐπιτυχίας. Ἡδύνασο μὲν καὶ σὺ νὰ μεταφέρῃς τοὺς Ἀμερικανικοὺς θεσμοὺς, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ ζωοποιῶν αὐτοὺς πνεῦμα, καὶ τὰ ἦθη καὶ τὸν πολιτισμὸν, καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ ὅλα τὰ παρακολουθοῦντα τὴν μορφήν αὐτὴν πλεονεκτήματα ἤθελες οὕτω μετενέγκῃ ἅπαξ τὸν καρπὸν ἄνευ τοῦ δένδρου, τὸ ὁποῖον παρήγαγεν ἐκεῖνον. Εἰς τὴν χώραν καὶ τὰ ἦθη ἐνός λαοῦ ὡς τοῦ Ἀμερικανικοῦ, ὅπως νέου, φιλοπόνου, γεωργικοῦ, ἄνευ τιτλοφόρων, ἄνευ προλήψεων, καὶ οὐδόλως, ἀπειλουμένου ὑπὸ ἰσχυρῶν γειτόνων, ἠδύνατο κάλλιστα, ὡς ἐδόξαζε καὶ Ναπολέων ὁ αὐτὸς νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ νὰ παγιωθῇ τὸ Δημοκρατικὸν καὶ Ὀμοσπονδιακὸν σύστημα· πλὴν οὐχὶ καὶ εἰς ἡμᾶς κειμένους εἰς πολὺ διάφορον θέσιν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν κεφαλαίῳ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐποψίν τῆς Ὀμοσπονδιακῆς πολιτείας.

Θεωρουμένη δὲ αὕτη καὶ ὑπὸ ἐξωτερικὴν, παρίσταται ἔτι μᾶλλον ἀνέφικτος καὶ ὅλως ἐλλειπῆς ἐγγυήσεων μακροῦ καὶ ἀσφαλοῦς βίου. Δενδρὺλλιον

ταστρεπτικῶν προπαρασκευῶν, αἵτινες ἀπέναντι τόσων δανείων (500 σχεδὸν ἑκατομμυρίων!) ὑπερόγκων φόρων καὶ ἐτέρων δεινῶν, ὡς ἐθνοφυλακῶν, ἐρεθρεϊῶν, ἐπιστρατειῶν, νομισματογλυφικῶν καὶ, καὶ . . . εἰς οὐδὲν ἀνάλογον πρακτικῶν καὶ ἐθνωφελῶν κατέληξαν ἐξαγόμενον. Εἶθε ὅμως νὰ μὴ εἴμεθα μάντις κακῶν! καὶ τὰ τοιαῦτα νὰ μὴ μᾶς παρασκευάζωσι μελάνδρον καὶ ἀπαίσιον μέλλον!

νέον καὶ ἀσθενές, πεφυτευμένον ἐντὸς παλαιῶν καὶ μεγάλων δρυῶν, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσῃ· αὐταὶ τάχιον ἢ βράδιον, ἤθελον τὸ ἐπισκιάσει καὶ πίεσῃ διὰ τῶν μακρῶν ἀκρεμόνων των. Ἔθνος μικρὸν καὶ μάλις ἀρτισύστατον, τὸ Ἑλληνικόν, περιστοιχούμενον ὑπὸ μεγάλων μοναρχουμένων κρατῶν, μόλις σήμερον ἀνέχεται, χάριν κυρίως τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ ὁμοιομόρφου αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνα. Ἄλλ' ἐὰν παρεφρόνει καὶ μόνον του διεμελιζέτο, ἤθελον τότε ἐπιπέσει καὶ οἱ ἀλλότριοι κύνες, ὅπως ἀποκατασπαράξωσιν αὐτό, ὡς ἔπραξαν καὶ μὲ ἕτερα ἀσύνητα ἔθνη.

« Λαὸς, λέγει διάσημός τις Συγγραφεὺς, ὅστις » ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν τῆς Εὐρώπης μοναρχιῶν, ἤθελε κλασματικῶς διαιρέσει » τὴν κυριαρχίαν του, ἤθελε τότε παραιτηθῆ οὐ μόνον τῆς δυνάμεώς του, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως καὶ ἴσως τοῦ ὀνόματός του. » Ἴδου εἰς ποῖα θλιβερά ἐξαγόμενα ἤθελον καταλήξει οἱ ἀγῶνές σου, φίλε Γλαύκων, καὶ μὲ τὴν Ὀμοσπονδίαν, εἰς χεῖρονα δηλ. καὶ μᾶλλον ἄμεσα δεινὰ ἀπὸ τὰ τῆς ἀπλῆς καὶ ἐπίσης ἀνεφαρμόστου Δημοκρατίας. Μόνη λοιπὸν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν, καίτοι λίαν δυσάρεστον, θέσιν μας, ἢ ἐθνικὴ ἐνότης μετὰ τῆς ἐλλόγου καὶ καλῶς ὀργανισμένης καὶ διοικουμένης συνταγματικῆς μοναρχίας, ἦν καὶ τὸ ἔθνος ἀνέκαθεν υἱοθέτησε, καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς ὑφ' ἐστῶσης, ἥτις, ὡς ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς διπλωματίας καὶ τῶν φατριῶν, εἶναι ἡ παρωδία καὶ τὸ ἀποκύημα τῶν συνταγματικῶν πολιτειῶν, δύναται νὰ μᾶς σώσῃ, νὰ μᾶς προάξῃ καὶ νὰ μᾶς παρασκευάσῃ πρὸς εὐδαιμονέστερον μέλλον, ἐὰν πρόκηται νὰ ζήσωμεν καὶ θελήσωμεν νὰ συνετισθῶμεν.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖον καὶ

παντοῦ σχεδὸν σήμερον ἐπικρατεῖ, εἶναι τὸ πρακτικὸν ἐξαγόμενον τῆς χειμικῆς οὕτως εἰπεῖν ἐπεξεργασίας πολλῶν αἰώνων. Δὲν εἶναι ἐπινόημα τοῦ νέου πολιτισμοῦ, οὗτος τὸ ἀνέπτυξε, τὸ ἐσυνδύασε, τὸ ἐσυναρμολόγησε καὶ τὸ ἐφάρμοσε· πλὴν ὁ ἀρχαῖος συνέλαβε τὴν ἰδέαν του, καὶ ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς τὸν ἐντελέστερον κυβερνητικὸν τύπον, συμβιβάζοντα τὰ τρία γνωστά τότε αὐτοσυντήρητα πολιτεύματα, ἤτοι τὸ μοναρχικόν, τὸ ἀριστοκρατικόν, καὶ τὸ δημοκρατικόν, ἀλλὰ δὲν προέβη καὶ περαιτέρω, διότι ἐνόμιζεν αὐτὸ ἀνέφικτον, ἂν καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχε μέχρι τινὸς ὁ τύπος του. Ὁ Ἀρχύτας, Πυθαγορικὸς φιλόσοφος, μνημονευόμενος ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Στοβαίου, ὁ Πολύβιος εἰς τὴν ἱστορίαν του, ὁ Τάκιτος εἰς τὰ χρονικά του, καὶ ὁ Κικέρων εἰς τὴν πολιτείαν του, ἀποφαίνονται καθαρῶτατα. Ἀναφερόμεν μόνον χάριν συντομίας τοὺς λόγους τοῦ πρώτου καὶ τελευταίου, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἀρχύτας λέγει ὅτι, « ἐντελεστέρα πολιτεία ἤθελεν εἶσθαι ἡ δυναμένη νὰ συμπεριλάβῃ καὶ συναρμώσῃ τοὺς τρεῖς γνωστοὺς πολιτικούς τύπους, ἀριστοκρατίαν ἢ ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν καὶ βασιλείαν. »

Ὁ δὲ Κικέρων, ἀφοῦ μετὰ πολλῆς σοφίας ἐξέτασε τὰ τρία ῥηθέντα συστήματα, συμπεραίνει ὅτι, « τὸ βασιλικὸν εἶναι προτιμότερον τῶν ἄλλων, ἀλλ' εἶναι καθ' αὐτὸ κατώτερον ἐκείνου, τὸ ὅποιον συναρμολογεῖ καὶ συγκιρναῖ καὶ τὰ τρία. Ἀγαπῶ, προσθέτει, νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ κράτος ὑψηλή τις καὶ βασιλικὴ Ἀρχή· καὶ μέρος μὲν τῆς Ἐξουσίας νὰ ἀποδίδῃται καὶ νὰ ᾖναι ὑπὸ τὴν ἐπιβρότην τῶν προυχόντων μέρος δὲ ὑπὸ τὴν βούλησιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ πλήθους. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο σύστημα

» ἔχει κατὰ πρῶτον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἰσότητος, καὶ ἡ ἰσότης εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ἵνα ὑπάρξῃ λαὸς ἐλεύθερος, καὶ δεύτερον ἔχει καὶ μεγάλην μονιμότητα, διότι καὶ τὰ τρία μεμονωμένα, εὐκόλως εἰς τὰ ἐναντία μεταβάλλονται· ὁ βασιλεὺς εἰς τύραννον· οἱ προύχοντες εἰς φατριαστικὴν ὀλιγαρχίαν· καὶ ὁ λαὸς εἰς ὄχλον καὶ ἀναρχίαν. Καὶ συχνάκις τὸ μὲν ἐπέχει τὸν τόπον τοῦ ἄλλου, τὸ δὲ ἀποσυνθέτει τὸ ἕτερον. Πλὴν εἰς ἐκείνο τὸ σύστημα, τὸ ὅποιον καὶ τὰ τρία συνενόει καὶ συγκιρναῖ μὲ μέτρον, ἀδύνατον τὸ τοιοῦτον νὰ συμβῇ, ἐὰν οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ἐξοκείλουν εἰς μεγάλα ἐλαττώματα, διότι αἴτιον πολιτικῆς μεταβολῆς δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ἕκαστος ἔχει τὴν τάξιν του ἐν ἀσφαλείᾳ, κάτωθεν αὐτοῦ δὲν εὐρίσκει τόπον νὰ στηριχθῇ. » Τί δὲ ἄλλο οὐσιωδῶς σημαίνουν οἱ λόγοι οὗτοι ἀμφοτέρων, εἰμὴ τὸ ἀντιπροσωπικὸν σύστημα, ἢ ἄλλως τὴν συνταγματικὴν μοναρχίαν;

Πλὴν ἄς μὴν ἀπατώμεθα· δὲν ἀρκοῦν μόνον οἱ οὕτωπως καταρτιζόμενοι πολιτικοὶ θεσμοί, νὰ μᾶς καταστήσωσιν ὅσον οἷόν τε καὶ εὐδαίμονας. Ἀπαιτεῖται ἐκτός τοῦ καταλλήλου τυπικοῦ κόσμου, καὶ ἕτερος, ὁ ἠθικός· οὗτος μάλιστα εἶναι ἀναγκαιότερος, διότι ἄνευ αὐτοῦ ἐκείνος οὔτε ζωογονεῖται, οὔτε ἐνεργοποιεῖται. Καθόσον δὲ ὁ ἠθικός κόσμος εἶναι καλῶς ἀνεπτυγμένος, ἔχει πλήρη συνείδησιν τῶν δικαίων καὶ καθηκόντων του, καὶ εἶναι ἀπῆλλαγμένος ἀπὸ εἰδεχθῆ πάθη, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ τυπικός γίνεται ἀγαθὸς παράγων· ἄλλως μ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐντέλειαν, οὔτε καρποὺς ὑγιεῖς δύναται ποτε νὰ ἐπενέγκῃ, οὔτε μονιμότητα νὰ λάβῃ, οὔτε χρηστὰ ᾖναι νὰ μορφώσῃ καὶ διατηρήσῃ. • Quid leges sine moribus? Οὐ

» τοῖς ψηφίσματιν, ἀλλὰ τοῖς ἤθεσι καλῶς διοικεῖσθαι
 » τὰς πόλεις. » Πλὴν ταῦτα ἀρκοῦν ὡς πρὸς τὰς
 ὁποίας διανοῆσαι νὰ ἐπιδιώξης καὶ ἐνσαρκώσεις δη-
 μοκρατικὰς καὶ ὁμοσπονδιακὰς θεωρίας. Ἦδη ὤφει-
 λον νὰ ἐξακολουθήσω τὰς παρατηρήσεις μου καὶ ἐπὶ
 τοῦ δευτέρου ἀντικειμένου, τοῦ ἀφορῶντος τὸν σύγ-
 χρονον πρακτικὸν κόσμον, καὶ θέλω μὲν κάμει ἐναρ-
 ξιν αὐτῶν, πλὴν τὴν συνέχειαν καὶ τὴν συμπλήρω-
 σιν θέλω ἀναβάλλει ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ.

Ὁ κόσμος οὗτος εἰς ὃν προτίθεσαι νὰ προλογί-
 σης, ἢ καὶ νὰ διανύσης τὸ πολιτικὸν στάδιόν σου, δὲν
 εἶναι βεβαίως ὁ καθολικὸς, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ Ἑλληνικὸς,
 τὸν ὅποτον ὑποθέτεις ἤδη καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ ἄλ-
 λωτριούς, καὶ οὐδόλως ἐπιβουλευόμενον ἐν τῇ ὑπάρ-
 ξει του· ἔστω. Ἐπ' αὐτοῦ λοιπὸν μόνου περιορίζων
 καὶ ἐγὼ τὰς σκέψεις καὶ τὰς παρατηρήσεις μου, σὲ
 ἐρωτῶ πρὸ πάντων, διανοεῖσαι τάχα εἰσερχόμενος ἐν-
 τὸς τοῦ πολυδαίδαλου λαβυρίνθου τῶν συγχρόνων
 πολιτικῶν, νὰ βαδίσῃς κατὰ τὸ ἀποκλειστικὸν σύστη-
 μά σου, ἢ νὰ συμμορφωθῇς πρὸς τὰς ιδέας, τὰ φρο-
 νήματα καὶ τὰ πάθη τῆς ἐποχῆς;

Ἄν συνεπῆς μὲ τὸν ἑαυτὸν σου ἐκλέξης τὴν
 πρώτην πορείαν, δύνασαι μὲν νὰ διακριθῇς ὡς μονα-
 δικὸς καὶ θεωρητικὸς, ἢ καὶ σοφὸς ἴσως ἰδεολόγος,
 οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς καθολικὸς καὶ πρακτικὸς ἀνὴρ· θέ-
 λεις ἴσως διεγείρει τὴν περιέργειαν ἢ καὶ τὴν ἐκπλη-
 ξιν, τινῶν δὲ καὶ τὸν γέλωτα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν συμ-
 πάθειαν, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, ἅτινα
 συνταράττουν καὶ ἐφέλκουν τὰ πλήθη, ἄνευ τῆς ἐλ-
 ξεως τῶν ὁποίων μὴν ἐλπίσης ποτὲ τὸν θρίαμβον
 τῶν ἀρχῶν σου, ἐκτὸς ἂν ἔχῃς διαθέσιμον ἀρκοῦσαν
 ὑλικὴν δύναμιν, ὅπως ἐπιβάλης τὸ σύστημά σου

πλὴν ἢ ἐπιτυχία σου τότε ἤθελεν εἶσθαι πρόσκαιρος.

- « Ἄρ' οὐχὶ μῶρον ἔστι τοῦ γχείρημά σου
- » Ἄνευ τε πλήθους καὶ φίλων, τυραννίδα
- » Θηρᾶν, ὃ πλήθη χρήμασιν θ' ἀλίσκεται; (Σοφ. Οἰδ.
 » Τύρανν.). »

Ἡ δύνασο μὲν ἴσως νὰ γίνῃς ἡμερόβιος δεσπότης, ἢ
 τύραννος, ἢ ἔστω καὶ Προέδρος τῆς πολιτείας, οὐχὶ
 δὲ νὰ ζήσης καὶ ἐπὶ πολὺ, ἢ νὰ χαρακτηρισθῇς πα-
 τριώτης καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, οἵτινες σεβόμενοι καὶ εἰς
 τοὺς ὁμοίους τῶν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ φρονήματος καὶ
 τῆς συνειδήσεως, πειρῶνται διὰ τοῦ λόγου, τῆς πει-
 θοῦς καὶ παντὸς ἐννόμου, καὶ οὐδέποτε ἀπατηλοῦ
 μέσου, νὰ προδιαθέσωσιν αὐτοὺς, ὅπως διὰ τῆς συγ-
 καταθέσεως τοῦλάχιστον τῶν πλειόνων, ἐφαρμώσωσιν
 ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς των, καὶ καταστή-
 σωσι μόνιμον καὶ διαρκὲς τὸ ἔργον των, διότι ἐκ τῆς
 διαρκείας καὶ μονιμότητος, καταμαρτυρεῖται καὶ ἡ
 ἐμβριθεῖα καὶ ἡ σοφία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν.

Πλὴν ἔστω. Ἀκολουθῶν τὸ σύστημά σου τί ἤθε-
 λες πράξει; — Ἡθελες πειραθῆ βεβαίως νὰ ἐπιβά-
 λῃς εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν περιληγμένην δημοκρατίαν
 σου, μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ὁποίας, ἢ καὶ ταύτο-
 χρόνως, ἤθελες ἴσως τολμήσει καὶ τὴν Ὁμοσπονδίαν.
 Ἄλλ' ἤδη ἐξηγήθην περὶ ἀμφοτέρων, καὶ ἐνταῦθα
 μόνον προσθέτω, ὅτι ἤθελες καὶ σὺ οὕτως ἀνανεώσει
 σήμερον τὰς ἀποτροπαίους ἐνεργείας, δι' ὧν μικρὰ
 συμμορία κακοφρόνων καὶ ξενοφρόνων, ἀντιπολιτευσ-
 μένη ἄλλοτε τὴν ὄντως ἐθνικὴν καὶ καταλληλοτάτην
 διοίκησιν τοῦ ἐναρέτου καὶ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρὸς
 Ἰωάννου Καποδιστριαίου, ἐπειρᾶτο νὰ εἰσαγάγῃ « Σύν-
 » ταγμα Δημοκρατικὸν καὶ Κυβέρνησιν Ὁμόσπονδον. »
 (Ἐπιστολὴ 27 Ἰαννουαρίου 1831, πρὸς τὸν Προΐγκ.

Σουτσον, καὶ 9 Ἰουλίου 1831, πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Παλμερστῶνα).

Ἐπειτα μήπως ἡ δημοκρατία δὲν διέπη πράγματι σήμερον τὰς τύχας τοῦ ἔθνους; — Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία, ἣτις μετὰ τὴν νόθον Ὀκτωβριανὴν μεταπολίτευσιν καὶ τὴν Ἐνωσιν, προσέθηκε κορυβαντιῶσα καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἀφανῆ μὲν, πλὴν βαρὺν ζυγόν, ἐσχηματίσθη συνάμα Ἑρμαφρόδιτος ἢ διπλότυπος, ἐκ μέρους μὲν τῆς Εὐρώπης ἴδιον αὐτῆς ἐξ ἀρτημα καὶ ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι προσχεδιασθέν., ἐκ μέρους δὲ τῶν φατριῶν ἀκρατος δημοκρατία.

Τὸ ὄνομα αὐτῆς μόνον ἐλλείπει, πλὴν οἱ θεσμοὶ εἶναι ὅλως δημοκρατικοί, καὶ τῆς δημοκρατίας δημοκρατικώτεροι. Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ εἶναι καθιερωμένη, καὶ πάνυ ἐλευθέρως ἐξασκεῖται διὰ τῆς γενικῆς ψήφου καὶ τῆς μιᾶς Βουλῆς· τὰ προνόμια, οἱ τίτλοι καὶ αἱ διακρίσεις κατηργήθησαν, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἰσχύουν, τοῦλάχιστον εἰς τὸ σύνταγμα, ἡ ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία· ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου, εἶναι ἀπεριόριστος καὶ ὅλως ἀχαλίνωτος· ἡ δικαιοσύνη ἀνεξάρτητος, καὶ ὑπὸ πάντων ἀδιακρίτως διανεμομένη· ἡ δὲ ἐπικρατεστέρα καὶ μόνη ἴσως πραγματικὴ Ἀρχὴ εἶναι ὁ Λαός, διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ προκύπτοντος καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου πολλαχοῦ βαχχικῶς ἐκλεγομένου Μονοβουλίου, διότι ἐκ τούτου τὰ πάντα ἀποβρέουν καὶ εἰς αὐτὸ καταλήγουν, δηλ. τὸ Μονοβούλιον ἀπερβόρησε τὰ πάντα.

Πλὴν νόμος παγκόσμιος καὶ σταθερὸς ὑπάρχει, δι' οὗ τὰ ἔθνη καταδικάζονται εἰς δουλείαν, ὅσας παραδίδονται εἰς ἓν ἄτομον, ἢ μίαν τάξιν, ἢ μίαν συνέλευσιν, ἀνευ τινός ἐγγυήσεως τῆς κυριαρχίας των, ἢ τῆς ἀτομικῆς ἐκάστου ἀνεξαρτησίας ἐκ τῶν

σφετερισμῶν τοιαύτης μονομεροῦς Ἀρχῆς. Μόνη ἡ ἰσοσθαμία τῶν διαφόρων κοινωνικῶν στοιχείων, δύναται νὰ διακωλύσῃ πᾶσαν ἀρπαγὴν ἢ δεσποτείαν, καὶ νὰ καταδείξῃ ἐνταύτῳ ὅτι οἱ πολῖται, δὲν ἀπαλλοτρίωσαν ἐντελῶς καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡμεῖς δὲ ἐδημιουργήσαμεν παντεξούσιον Μονοβούλιον, τοῦ ὁποίου τὸ κράτος κατασταθὲν διὰ τῶν φατριῶν σταρεθὸν καὶ διαρκές, σύρει καὶ φέρει ἡμᾶς ὡς ἀγέλην ἀνδραπόδων, διότι οὐδὲν ἔχει ἀντίσταθμον εἰς τὰς βράχας, τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς ἀξιώσεις του (α).

Αὐτὸ ἀναβιβάζει καὶ καταβιβάζει τοὺς Ὑπουργούς, τοὺς ὁποίους κατὰ τύπον μόνον διορίζει ὁ Βασιλεὺς· αὐτὸ τοὺς ἄγει καὶ διευθύνει κατ' ἀρέσκειαν εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς δημοσίας διαχειρίσεως, καθόσον διαθέτον ὑπὲρ ἢ κατ' αὐτῶν τὰς ψήφους του, ἀνταλλάσσει συνάμα αὐτὰς πρὸς τοὺς διορισμούς ἢ τὰς παύσεις ὅλων ἐν γένει τῶν ὑπαλλήλων· αὐτὸ καὶ ἕκαστον τῶν μελῶν του, ἕνεκα τῆς ἀνταλλαγῆς ταύτης διοικεῖ καὶ τὰς Ἐπαρχίας ἀνευθύνως, οἱ δὲ

(α) Ἐν τοιαύτῃ πολιτικῇ καταστάσει, δὲν εἶναι ποσὸς παράλογον, ἂν παρατηρῆ τις καὶ τὴν ἀπανταχοῦ ὑπάρχουσαν παραλυσίαν, ὡς καὶ τὴν ἐν γένει ἀναισθησίαν καὶ ἀποχύνωσιν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες οὔτε ὑπὸ μεγάλων ἰδεῶν καὶ γενναίων φρονημάτων συγκινουῦνται, οὔτε ὑπὸ τῶν ὁποίων πάσχουν δεινῶν ἢ ἀδικιῶν συνταράττονται, ἀλλ' ἢ κύπτουν τὸν ἀχένα ἄφωνοι ὡς κτήνη εἰς τὰς καλοῦμένους πατριωτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὰ μέτρα ἑστωσαν καὶ τὰ πλέον τυραννικά, τῶν φατριῶν, ἢ, ἂν ἐρωτηθῶσιν ἀπαντοῦν. « Τί νὰ γίνῃ; — Πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν καὶ τοῦτο. » Ἐπειτα, καὶ τοῦ νὰ δράσωμεν; — Ἀπὸ τὴν Σκύλλην » θὰ πέσωμεν εἰς τὴν Χάρυβδι· ἢ τὸ πολὺ, θὰ θεραπευθῶμεν ἐρημέως, διότι ἡ συνεχὴς τῶν φατριῶν διαδοχὴ, οὐδὲν χρηστόν δύναται νὰ κατορθώσῃ, ἢ νὰ ἀφήσῃ ἀσφαλές, » στερεὸν καὶ μόνιμον. »

υποτελείς του Υπουργοί, χάριν τῆς διατηρήσεώς των ἐν τῇ Ἐξουσίᾳ, ἀναδέχονται τὰς εὐθύνας ὅλων τῶν καταχρήσεων· αὐτὸ ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶναι μία πολυκέφαλος δικτατωρία, ἥτις δημιουργοῦσα τὸν πολιτικὸν βίον, συγκεντρώνει εἰς ἑαυτὴν καὶ ἀπάσας τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας τὰς δυνάμεις, ὡς ἄλλοτε τὸ πανίσχυρον Συμβατήριον τῆς Γαλλίας (Convention). Ἄλλ' αὕτη ἡ παντοδυναμία του εἶναι καὶ ὁ θανάσιμος ἐχθρὸς του, διότι ἐνῶ διὰ τῆς ἀπορροφήσεως καὶ τῆς ἀχαλινώτου πολιτείας του, ἐξαντλεῖ τὴν πηγὴν τῆς δημιουργίας του, ὑποσκάπτει οὕτω καὶ τὸν ὄλεθρόν του. Ἄν ὑπάρχῃ ἀνάγκη ἀποκεντρώσεως, αὕτη εἰς μόνον τὸν θεσμόν τοῦτον ὑφίσταται (α).

Τί πλεיותרὰ τούτων ἤθελες ἀπαιτήσῃ; Τίνας ἄλλους ἐλευθερωτέρους θεσμοὺς ἤθελες εἰσαγάγῃ; Τὸν κοινονομισμὸν, ἢ τὴν κοινοκτημοσύνην, ἢ τὸ προσφιλὲς τούτων τέκνον τὸν μηδενισμὸν; — Ἄλλ' ἅπαντα ταῦτα, οὔτε σπουδαίως συζητήσεως ἀντικείμενα εἶναι, οὔτε συστήματα βιώσιμα, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἐνεστῶσαν θέσιν μας· εἶναι μᾶλλον ἄξια τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅστις πρῶτος ἴσως τὰ ἐπεννόησε καὶ εὐστοχώτατα τὰ διεκωμώδησε· καὶ πολὺ δικαίως, διότι τοιαῦτα συστήματα, ἂν ἦσαν δίκαια καὶ ἠθικὰ καὶ ἐπετύγγανόν ποτε ὡς πρὸς τὴν τῶν καταστάσεων ἰσότητά, οὐδέποτε ἤθελον ἐπιτύγῃ καὶ ὡς πρὸς τὴν τοῦ

(α) Τὸν Μονόβουλον τοῦτον θεσμόν παρεδέξατό ποτε ἐν Πενσυλβανίᾳ ὁ Φραγκλίνος, περσυσθεὶς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀσφαλιστέου τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας, πλὴν γνωρίσας μετ' οὐ πολλὸ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὰ πλεῖστα αὐτοῦ ἄτοπα, τὸν ἀντεκατέστησεν ἐκ δύο Βουλῶν. Ὡσαύτως ὁ Μονόβουλος οὗτος θεσμὸς, ἐπὶνεγκεν ἄλλοτε καὶ ἐν Γαλλίᾳ γενικὰς συμφορὰς!

νοῦς· οὗτος εἶναι φύσει ἀνεπίδεκτος ἰσότητος, ὁ νοήμων καὶ μεγαλόνοος οὔτε δύναται, οὔτε ἀνέχεται νὰ ἐξισωθῇ μετ' τὸν βλάκα καὶ μικρόνοον· ὡς οὗτοι πάλιν ἀδυνατοῦν ν' ἀνυψωθῶσιν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνων. Ἡ δὲ ἀμετάβλητος αὕτη ἠθικὴ ἀνισότης, ἤθελε ταχέως ἐπαναγάγῃ καὶ τὴν ἐκλείψασάν τυχόν ὑλικὴν, δηλ. τὸ ρεῦμα παρεκτραπὲν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ καταστρέψαν ἴσως τὰ πάντα ἐν τῇ ὀρμῇ του, ἤθελεν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν συνήθη αὐτοῦ κοίτην. Καὶ διατί; — Διότι ὑπάρχουν, φίλε Γλαύκων, καὶ εἰς τὰς πολιτείας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν ὄριά τινα, τὰ ὅποια ὅταν τις ὑπὸ ἐξἄλλου τινὸς ἐνυπνίου ἀσφαρπαζόμενος πειραθῇ νὰ ὑπερπηδῆσῃ, κινδυνεύει ἐκείνας μὲν νὰ ἀπολέσῃ, ταύτην δὲ νὰ ἀλλοιωσῇ!

Τί λοιπὸν, ἐπαναλαμβάνω, ἤθελες πράξῃ; Νὰ κηρύξῃς τὴν δημοκρατίαν, τῆς ὁποίας ἤδη τὸ ὄνομα μόνον ἐλλείπει, καὶ νὰ καταργήσῃς τὴν Βασιλείαν; — Ἄλλ' αὕτη, δι' ἧς ἐννοοῦμεν θεσμόν καὶ οὐχὶ ἄτομα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι σήμερον, εἰμὴ ἀπλοῦν ὄνομα, ἐκείνη δὲ ἀληθὲς πρᾶγμα· ἐπομένως ἀρκέσου εἰς τοῦτο καὶ σεβάσου καὶ τὸ ὄνομα, ἔστω καὶ ὡς ἀναγκαῖον κακόν, μήπως ἡ ἔλλειψις τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος, ἤθελε συνεπαγάγῃ, ἐν τῇ ἀθλίᾳ θέσει εἰς τὴν περιήλομεν, καὶ τὴν ἔλλειψιν τοῦ πράγματος, καὶ ἀντικαθιστῶσα τὸ χάος καὶ τὸν ὄλεθρον, ἅτινα βάσκανος δαίμων πρὸ πολλοῦ παρασκευάζει, ἀπολέσῃ διὰ παντός καὶ τὴν μικρὰν καλύβην, ἣν οἱ πατέρες μας μετὰ τοσοῦτων θυσιῶν καὶ αἱμάτων ἀνήγειραν. Ἡ δημοκρατία, φίλε μου, ὡς ἀπλοῦν φρόνημα καὶ εἰλικρινῆς πεποίθησις, εἶναι παντοῦ καὶ πάντοτε σεβαστὴ, καὶ ἴσως ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμος ὡς ζῶπυρον, καθὼς εἶναι καὶ πᾶσα ἑτέρα εἰλικρινῆς καὶ ἐντιμὸς πολιτι-

κή δοξασία, ἀλλ' ἡ ἀνακήρυξις αὐτῆς σήμερον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ κατάργησις τῆς Βασιλείας, ἔστω καὶ ὡς φόβητρον ἢ μέσον ἀντιπολιτεύσεως, ἀν δὲν ἦναι ξενικὴ εἰσῆγησις ἢ προδοσία, ὡς ἤθελεν εἶσθαι καὶ ἡ Ὀμοσπονδία, εἶναι τοῦλάχιστον αὐτόχρημα μωρία καὶ ἐθνοκτονία, διότι σὺν τοῖς ἄλλοις ἤθελεν εὐρεθῆ ἐντὸς τῶν περιστοιχούντων αὐτὴν μεγάλων κρατῶν, ὡς μικρὰ μέλισσα ἐντὸς μεγάλης σφηκίης.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἄκρατος δημοκρατία ἔργῳ διέπει σήμερον δυστυχῶς τὰς τύχας μας, ποῖον τοῦλάχιστον ἀντίσταθμον, ἢ ποία πατριωτικὴ ἀφοσίωσις, ἢ ποία διάνοια, δὲν λέγω ἔκτακτος καὶ ὑπερφυῆς, ἀλλ' ἐνταῖα, συνετὴ καὶ διαρκὴς ἴσταται ἐπὶ κορυφῆς τῶν πραγμάτων, ἐποπτεύει ἢ διευθύνει αὐτὰ καὶ χορηγεῖ ἐνότητά ἐν τῇ σκέψει καὶ ἐνεργείᾳ, τύπον μονιμότητος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ὁμοιόμορφον εὐρυθμίαν εἰς τὰ εἰσέτι ἀμόρφωτα δημόσια ἤθη; — Οὐδεμία. Ἀπεναντίας ἤθελεν εἰπῆ τις, ὅτι ὑπάρχει διάνοιά τις ἀφανὴς καὶ σατανικὴ, ἣτις λίαν ἐντέχνως παρωθεῖ τὰ πάντα πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἀποσύνησιν καὶ καταστροφὴν! Μόναί αἱ πολυκέφαλοι φατρίαί, συνερχόμεναι περιοδικῶς ἐντὸς τοῦ Βουλευτικοῦ περιβόλου, ἀλληλομαχοῦν ἀδιακόπως καὶ ἀποκλειστικῶς περὶ τῶν λαφύρων τῆς Ἐξουσίας, ἀναβιβάζονται ἑφημέρως καὶ καταβιβάζονται ἐξ αὐτῆς, διευθύνουν, διοικοῦν, καὶ μεταδίδουν πᾶσαν κίνησιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Δύναται λοιπὸν νὰ ὑπάρξῃ δημοκρατικωτέρα ταύτης πολιτεία; — Ἄπαντες συσκέπτονται, ἐνεργοῦν, ἐπιτηροῦν, δικάζουσι, ἐκτελοῦν καὶ, καὶ . . . Ἄλλὰ δύναται νὰ δοθῇ καὶ κοινωνία ἐγκαυχωμένη, ἐπὶ εὐνομίᾳ, μᾶλλον ἀκανόνιστος, συγκεχυμένη, ἄστατος καὶ ἀκατανόμαστος ἀπὸ τὴν ἡμετέραν, εἰς ἣν πλείοτεραι εἶναι σχεδὸν αἱ

διοικοῦσαι κεφαλαὶ ἀπὸ τὰς διοικουμένας; — Ἐγὼ βεβαίως διστάζω νὰ τὸ πιστεύσω.

« Ἐν μυρίῳ στρατεύματι

» Ἀκόλαστος ὄχλος, ναυτικὴ τ' ἀναρχία,

» Κρείσσων πυρός· κακὸς δ' ὁ μὴ τι δρῶν κακόν. »

Ὁ ἀνώμαλος καὶ ἀνήσυχος αὐτὸς βίος, ὅστις ἀεννάως σχεδὸν διασαλεύει τὰ πάντα, εἶναι καὶ ὅλως ἀφανὴς καὶ ἀθλιός, διότι δὲν ἀνταμείβεται τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ δραστηρίου ἐκείνου πνεύματος, τοῦ τολμηροῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως, ἐξ ὧν ἐντιμοποιοῦνται, κλειζονται καὶ μέχρι τινὸς εὐτυχοῦν τὰ ἔθνη. Ἐκαστον ἄτομον θεωρεῖ μὲν ἴσως ἑαυτὸ, ὡς μέλος αὐτοτελοῦς κυριαρχίας, ἀλλ' ἀγνοεῖ εἰσέτι ὅτι τὸ μεγλειόν του, ἐπισυνάπτεται μὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν δυνάμιν του ἐνώπιον τῶν ἄλλων, καὶ ὅτι ἡ κατάρπτωσις αὐτοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως εἶναι βεβαία, ὡς ἄκισ παύει τοῦ νὰ ἦναι ὁ σκοπὸς τῆς ἰδίας του κυριαρχικῆς ὑπάρξεως, καὶ γίνεται τὸ ὄργανον ἄλλοτρίων φιλοδοξιῶν. Δεινὸν πρᾶγμα εἶναι τῶνόντι ν' ἀπαγορεύωνται τὰ πάντα εἰς μίαν πολιτείαν ἐνεκα ἀνισότητος, ἀλλ' ἔτι δεινότερον εἶναι νὰ ἐπιτρέπωνται τὰ πάντα, ἐνεκα ἰσότητος. Τὰ λοιπὰ ἀκολούθως.

Χαῖρε καὶ εὐδαιμόνει.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΚΟΛΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΔΑΝΤΟΥ.

Βατ' αὐτὰς μᾶς ἀπιστάλη ἢ κατωτέρω μεταφρασίς τοῦ Α'. ᾄσματος τῆς Κολάσεως τοῦ Δάντου,

ὅπως καταχωρίσωμεν αὐτὴν ἀνωνόμως εἰς τὸν Αἴνον. Καίτοι δὲν συμμεριζόμεθα τὸ φρόνημα τοῦ μεταφραστοῦ, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη δημοτικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐπεθυμούσαμεν οἷαν ὁ χρόνος μέχρι τοῦδε προήγαγεν, ἤτοι λογιωτέραν καὶ τὴν μέσσην τηροῦσαν ὁδὸν, καθὸ ἀξιοπρεπεστέραν καὶ ἀρμοδιωτέραν εἰς ποίησιν σοβαρὰν καὶ ὑψηλὴν, οὐχ ἦ-τρον ὁμως λίαν ἄσμενοι σπεύδομεν νὰ δημοσιεύωμεν αὐτὴν, προτρεπόμενοι ἄλλως ὑπὸ ἰσχυρῶν καὶ ἀποχρῶντων λόγων, ὁποῖοι εἶναι τὸ ὀφειλόμενον πρὸς τὸν ἔξοχον τῆς Ἰταλίας ποιητὴν σέβας, τοῦ ὁποίου αἱ μεταφράσεις καὶ οἱ ὑπομνηματισμοί, κατέστησαν πρότινων ἐτῶν ἀκατάσχετος συρμός· τὰ προτερήματα ἅτινα εὐρίσκομεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μετάφρασιν· καὶ ἡ καταλληλότης τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ἐμφανίζεται, διότι ἂν ἡ ἡμετέρα ἐποχὴ δὲν ὑπερβαίη, τοῦλάχισον ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς μὲ τὴν ὑπὸ τῆς Θείας Κωμωδίας ἀπεικονιζομένην, ἐν τῇ χαοτικῇ καὶ φρικώδῃ τῆς Κολάσεως καταστάσει.

Ὁ μεταφραστὴς παραδίδων ἀνωνόμως εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ μικρὸν αὐτοῦ δοκίμιον, ἠθέλησε, νομίζομεν, μετ' ἀξιεπαίνου μετριοφροσύνης νὰ δείξῃ καὶ αἰδημοσύνην τινὰ πρὸς τὸν μέγαν ὁιοδόν, τοῦ ὁποίου τὴν δύσκολον μεταγλώττισιν ἐπεχειρήσατο. Πλὴν τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν εἴτε πρὸς τὴν συνέχειαν τῆς ἐπιχειρήσεως, εἴτε πρὸς τὴν ἐκπόνησιν ἰδίων δημιουργημάτων, ἐξ ὧν μᾶλλον καταμρτυρεῖται καὶ ἡ πλαστουργικὴ δύναμις, καὶ ἡ γονιμότης τῆς ἐφευρέσεως, καὶ ἡ πρωτοτυπία τῆς φαντασίας.

Καλὰ μὲν καὶ ὠφέλιμα εἶναι τὰ ἀλλότρια, πλὴν

ἀσυγκρίτῳ λόγῳ καλῆτερα καὶ ὠφελιμώτερα εἶναι τὰ ἴδια διανοητικὰ προϊόντα· καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα καταπλουτίζουν ἐπίσης τὴν Φιλολογίαν· τὰ τελευταῖα ὁμως ἐξυψόνουν καὶ καθιστοῦν αὐτὴν πολυτιμωτέραν, διότι χαρακτηρίζουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν ὄντως ἐθνικὴν αὐτῆς φυσιογνωμίαν. Εἶναι δὲ καὶ κοινὸν τὸ λόγιον, ὅτι ὁ ἐξ ἄλλοτρίων τὰ πρὸς τὸ ζῆν ποριζόμενος, εἶναι πάντοτε πένης· μόνος ὁ ἐκ τῶν ἰδίων πόνων διατρεφόμενος, δύναται βαθμηδὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς ὑποτελείας του.

Μ' ὅλα ταῦτα οὔτε τὴν χρησιμότητα, οὔτε τὴν ἀξίαν τῆς προκειμένης μεταφράσεως παραγνωρίζομεν ἢ ἀμφισβητοῦμεν, μάλιστα καὶ λίαν ἐκτιμῶμεν αὐτὴν, φανταζόμενοι τὸν πανίσχυρον οὕτως εἰπεῖν ἀθλητὴν, μεθ' οὗ εἶχεν ὁ μεταφραστὴς νὰ παλαίσῃ, καὶ τὰς ἀπείρους δυσχερείας, ἃς ὤφειλε νὰ ὑπερνικήσῃ, διότι ναὶ μὲν ἀμέτρητοι εἶναι οἱ ἐρμηνευταί, πρὸς τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ προσδράμῃ, πλὴν ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἀντίθεσις τῶν γνωμῶν αὐτῶν, ὡς καὶ αἱ ἀπέραντοι νυκτογραφίαι των εἶναι τοσαῦται καὶ τοιαῦται, ὥστε ὁ θέλων νὰ διεξέλθῃ καὶ ἀναμοχλεύσῃ αὐτάς, ὀφείλει νὰ διανύσῃ τὸ ἡμισυ σχεδὸν τῆς ἡλικίας του, μὲ κίνδυνον ἐνταύτῳ τοῦ νὰ ἐμπέσῃ πρᾶγματι, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἐν τῇ βιοδρομίᾳ του, « in una selva selvaggia ed aspra e forte, che la diritta via » sarà smarrita », διότι καὶ ὁ χαρακτήρ, καὶ ἡ ἐνότης, καὶ ἡ διάνοια, καὶ ἡ γλῶσσα, καὶ ἡ στιχουργία, καὶ ἡ ὑψὲς τοῦ λόγου τοῦ ποιήματος, λαμβάνουν τόσα σημανόμενα, ὅσοι εἶναι σχεδὸν οἱ Σχολιασταί, μάλιστα πολλάκις τοῦ ἀποδίδουν οὗτοι καὶ ἐννοίας καὶ μυστικολογίας, οἷας, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ σοφὸς καὶ τῆς Ἰταλικῆς Φιλολογίας ἐγκρατέστατος Μαρ-

φής, οὔτε καὶ ποτε ὀνειρεύθη ὁ ποιητής.

Περίεργον φαινόμενον! Ὅσοι ἀναγινώσκουν τὴν Ἰλιάδα, τὴν Ὀδύσειαν, τὴν Αἰνιάδα καὶ τὰς τῶν νεωτέρων κανονικῆς ἐποποιίας, ἀντιλαμβάνονται ἀμέσως ἄνευ δυσκολίας τινος, ἢ ἀντιφάσεως πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὸν τύπον, καὶ τὸν σκοπὸν, καὶ τὰς ἐννοίας τῶν ποιημάτων ἐκείνων, σπανία τις διαφωνία δύναται νὰ τοὺς διαχωρίσῃ ὡς πρὸς τινα καλαισθητικά μέρη· ἐνῶ ἀπεναντίας οἱ εὐπαιδευτότεροι καὶ σοφώτεροι ἄνδρες ἀναγινώσκουν, μελετοῦν, ἀναδιφοῦν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον καταζαλίζουν τὸν νοῦν, ἐπὶ τῆς Θείας Κωμωδίας, καὶ ἅπαντες μέχρι τοῦδε διαφωνοῦν σχεδὸν εἰς ὅλα. Τί εἶναι λοιπὸν αὕτη; Εἶναι προῖόν ἀνωτέρας τῶν ἄλλων διανοίας, ὕψασμα ἀκαταλήπτου μυστηρίου, ἢ Σφιγγὸς αἰνίγμα πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖται νέος τις Οἰδίπους;

Ἡ Θεία Κωμωδία ἀνάγεται κατὰ τοὺς μὲν εἰς τὴν ἐπικήν ποίησιν, πλὴν εἶναι εἶδος ἐγκυκλοπαιδικῆς (ἔστω) ἐποποιίας τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐνότις αὐτῆς συνίσταται κατὰ ἑτέρους εἰς τὴν ἐθνικὴν δραματοποίησιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἄλλοι ἀνακαλύπτουν εἰς αὐτὴν σχέδιον καὶ διάνοιαν ἀπλῶς διδακτικὰ, τινὲς ὅλως ἀλληγορικὰ, ἄλλοι προπάντων ἱστορικὰ, καὶ ἕτεροι ἀποκλειστικῶς ὑποκειμενικά. Ὡς πρὸς δὲ τὴν γλῶσσαν, τὸ ὕφος, τὴν στιχοιουργίαν καὶ τὴν ἀκρίθειαν τοῦ κειμένου αἱ δοξασίαι εἶναι πανπληθεῖς καὶ ἀνεξάντλητοι. Οἱ μὲν, ὑπὲρ τὸ θεῖον αὐστηροί, εὐρίσκουν εἰς πάντα ταῦτα πλεῖστα ὄσα ἀμαρτήματα, καὶ ὀλίγα ἀξία προσοχῆς· οἱ δὲ ἀπεναντίας, τῶν ὁποίων ἡ φανταστικὴ λατρεία θυσιάζει καὶ λογικὴν καὶ καλαισθησίαν, κρίνουν τὰ πάντα λίαν καλὰ καὶ ὠραῖα, ὥστε ἀναφωνοῦν περὶ τοῦ

ἄντου, ὅτι ἔλεγον ἄλλοτε περὶ τοῦ Εὐριπίδου

« » Ὁ, τι καὶ γράψαι,

» Τοῦτ' ἂν μέλιτος καὶ Σειρήνων εἰσατεύχαι. »

Εἰς τοὺς τελευταίους ὁμοῦς τούτους ἀπαντᾷ μετ' εὐθυκρίσιᾶς καὶ εὐσχημοσύνης ὁ μνημονευθεὶς σοφὸς Φιλολόγος. « Μ' ὅλον λέγει τὸ σέβας τὸ ὅποσον ὀφείλομεν πρὸς τὸν ὄρχαμον τῶν ποιητῶν, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσιωπήσωμεν καὶ τὰ ἐλαττώματά του, » οἷα εἶναι ἐννοιαὶ κάποτε ψευδεῖς, φράσεις τετριμμέναι, λογοπαίγνια, εἰκόνες εὐτελεῖς καὶ ἐνίοτε ἀπρεπεῖς, καὶ στίχοι παράδοξοι, τραχεῖς καὶ βεβιασμένοι (ἰστ. τῆς Ἰταλ. Φιλ.) »

Ἐν τῷ μέσῳ τοιοῦτου κυκεῶνος καὶ ἀδιεξόδου σχεδὸν εἰπεῖν λαθυρίνου, εἰσερχόμενος ὁ μεταφραστής, τίς θελεῖ παράσχει εἰς αὐτὸν ἀσφαλέστερον μίτον, ὅπως ἐξέλθῃ τοῦλάχιστον εὐπροσώπως ἐκ τοῦ χάους τόσων περιπλοκῶν καὶ ἀνακυκλήσεων; — Καλὴ μὲν ἦναι ἡ ἐρμηνεία τῶν ὑπομνηματιστῶν, ἔστω καὶ ποικίλη, ἀλλὰ τότε μόνον καθίσταται ἀληθῶς ὠφέλιμος καὶ ἔχει ἀξίαν, ὅταν ἐκμελετᾶται καὶ κρίνεται ἐκ τῆς ἰδίας τῶν πραγμάτων γνώσεως καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ ὀρθοῦ λόγου, διότι ὑπὸ τοιούτων μέσων κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον ὠδηγήθησαν καὶ οἱ Σχολιασταὶ εἰς τὰς κρίσεις καὶ ἐρμηνείας των. Ἴσως ἐκεῖνοι ἠτύχησαν νὰ ἦναι σοφώτεροι καὶ ἐντριβέστεροι ἀπὸ τὸν μεταφραστήν, πλὴν καὶ οὗτος, ὡς ἐκ τοῦ ἔργου του πειθόμεθα, τοιαύτην ἐτήρησε πορείαν, ὅπως μεταφέρῃ εἰς ἑτέραν γλῶσσαν τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν· ἡ ἀπλή ἀνάγνωσις καὶ ἀντιπαραβολὴ τοῦ κειμένου πρὸς τὴν μετάφρασιν, καὶ ἄνευ τῶν ὀρθῶν αὐτοῦ σχολίων, ἀρκεῖ καὶ μόνη νὰ πείσῃ ἕκαστον περὶ τῆς κατ' ἐννοίαν, φράσιν καὶ μέτρον ἀκριβοῦς μεταφράσεως, καὶ τινος

περὶ τὴν στιχουργίαν χάριτος, δυνάμεως, εὐκολίας καὶ μελωδίας, καθόσον τὸ πνεῦμα ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν συνεπιβάλλετο, διότι καὶ ὡς πρὸς τοῦτο αἱ δυσχέρειαι δὲν ἐπετεινοντο ὀλίγον, ἕνεκα τῆς ἀκανονίστου καὶ ἀμορφώτου εἰσέτι δημοτικῆς ἡμῶν γλώσσης, εἰδικῶν τινῶν φράσεων τοῦ πρωτοτύπου, τῆς διαφωνίας τῶν Σχολιαστῶν, καὶ τῆς ἀποστάσεως τέλος καὶ τοῦ σκοτούς τῆς ἐποχῆς, τῆς ὁποίας καὶ τὰ γεγονότα καὶ ἡ γλωσσικὴ μὀρφωσις διεσώθησαν ἢ ἀνακριβῆ ἢ πολυδαίδαλα, καὶ ἐπομένως δυσερμηνεύτα, καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα ἐτέρας γλώσσης δυσμετάβαρα.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται πόσον ἐπίπονον καὶ δυσχερές εἶναι τὸ ἔργον ἐν γένει τοῦ μεταφραστοῦ καὶ ἰδίως τῆς Δαντείου ποιήσεως, καὶ πόσον αὐστηρῶς καὶ ἀδίκως, ἂν οὐχὶ καὶ ἐπιπολαίως, κρίνεται πολλάκις ὑπὸ τινῶν ὁ μεταφραστῆς, διότι οὗτος δὲν εἶναι ἐλεύθερος ὡς ὁ δημιουργός, ὅστις συλλαμβάνει κατ' ἀρέσκειαν τὸ σχέδιόν του, περιπλανᾷ τὴν διάνοιαν ἐν τῷ ἀπείρῳ, ἐκλέγει τὰς ιδέας ὡς ἀπὸ ἀνθῶνα τὰ ὠραιότερα ἄνθη, καὶ περιβάλλει αὐτὰς μὲ τὸν καταλληλότερον ἱματισμόν· αὐτὸς ἀπεναντίας διατελεῖ εἰς θέσιν λίαν βεβιασμένην, τὸ πνεῦμά του εἶναι ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ὡς ὑπὸ κημοῦ περισφιγμένον, αἱ ὁδοὶ στενόποροι καὶ ὀλισθηραὶ, συνεχῶς εὐρίσκεται ἡναγκασμένος νὰ παρεκτραπῆ ὀλίγον ἐντεῦθεν, ἵνα μὴν ὑποπέσῃ ἀλλαχόθεν εἰς μεγαλύτερον κρημνόν.

Ὅθεν πολὺ ὀρθῶς λέγει καὶ ὁ Δάλαμπερτ ὅτι, « ὅπως κρίνη τις μεταφραστὴν τινὰ μετὰ δικαιοσύνης » καὶ εὐθύτητος, δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑποδείξῃ ὅτι ὑπέπεσεν » εἰς τι λάθος, ἀλλ' ὅτι ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ αὐτὸ » καὶ νὰ πράξῃ κλητέρα· δὲν ἀρκεῖ νὰ εἰπῆ ἀπλῶς

» ὅτι εἶναι ἀνακριβῆς, ἀλλ' ὅτι ἠδύνατο νὰ ᾔηται ἀκριβέστερος, χωρὶς ν' ἀπολέσῃ τι ἐκ μέρους τῆς » χάριτος· δὲν ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι δὲν ἤρμη- » νευσεν ἅπασαν τὴν ἰδέαν τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ὅ- » τι ἠδύνατο νὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ χωρὶς νὰ γίνῃ χαλα- » ρός ἢ ἄτονος· δὲν ἀρκεῖ τέλος νὰ βεβαιώσῃ ὅτι » εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον τολμηρός, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ὑπο- » καταστήσῃ ἕτερον τρόπον φυσικώτερον καὶ ἐπίσης » ἐνεργητικόν. Οὐδὲν λοιπὸν ἄπορον, ἂν αἱ καλὰ » κριτικαὶ εἶναι πολὺ πλέον σπάνιαι, ἀπὸ τὰ καλὰ » συγγράμματα. »

Καὶ ἐν τούτοις μ' ὄλα τὰ προσκόμματα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐσημειώσαμεν, ὁ ἀνώνυμος μεταφραστῆς διεξήγαγε τὸ ἔργον του μετ' εὐστοχίας οὐ τῆς τυχούσης, καθόσον κυρίως ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν, τὴν φράσιν καὶ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου. Ἀρκούμεθα δὲ ν' ἀναφέρωμεν μετὰ συντομίας καὶ χάριν παραδείγματος δύο ἐννοίας καὶ φράσεις, σχολιασθείσας καὶ ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐξ ὧν, ὡς καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν, σαφῶς καταφαίνεται ἡ δεξιότης καὶ ἡ ὀρθονοία του.

Εἰς τὴν φράσιν « nel lago del cor » πολλὰ ἔγιναν σχόλια, καὶ περίεργοι φυσιολογικαὶ καὶ ἀνατομικαὶ ἐρμηνεῖαι, οἷας ὁμως, ἄς μᾶς ἐπιτρέψωσιν οἱ ἀγγι- νούστατοι ὑπομνηματισταὶ νὰ τὸ εἴπωμεν, φρονοῦμεν ὅτι οὔτε κἀν ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ ποιητής. Διὰ τῆς φράσεως ἐκείνης οὐδὲν ἄλλο ἐνόησεν ἢ ἐννοεῖ, εἰμὴ τὰ ἐν δὲ ὁ μ υ χ α ἢ κοινότερον, ὡς ὀρθῶς μετέφρασε καὶ ὁ ἀνώνυμος, τὰ β ἄ θ η τῆς καρδίας, ἅτινα τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης του ἀνείχετο νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς λέξεως l a g o· πλὴν τὴν λέξιν αὐτὴν μεταφρα- ζομένην κατὰ γράμμα, λ ἱ μ ν η ν, δὲν ἀνέχεται καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἡμετέρας γλώσσης, διότι οὔτε λέγει,

οὔτε θέλει ἴσως ποτὲ εἶπῃ λίμνην τῆς καρδίας, τὰ ἐνδόμυχα ἢ βάλθη αὐτῆς. Ἐπομένως ἂν ὁ ἀνώνυμος μεταφραστὴς μετεχειρίζετο τὴν κατὰ γράμμα ἀντίστοιχον τῆς λέξεως ἐκείνης λίμνην, ἤθελεν εἶσθαι μὲν πιστὸς λεξικογράφος, οὐχὶ ὅμως καὶ μεταφραστὴς, ὅστις ὄφειλε νὰ μεταφέρῃ οὐχὶ τὸ πῶμα, ἀλλὰ τὴν ζωὴν, ἤτοι τὴν ἔννοιαν μετὰ τῆς φράσεως τοῦ ποιητοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ συνωθᾷ πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

Εἰς δὲ τὴν ἑτέραν φράσιν « il sol tace, » εἰς λεξικογράφος ἤθελε μεταφράσει ὁ ἥλιος σιωπᾷ, καὶ τοιαύτη μετάφρασις ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως ἀκριβεστάτη, διότι τὸ ῥῆμα tace τὸ ἐν τῇ γλώσσῃ μας σιωπᾷ σημαίνει. Πλὴν ἡ φράσις ἐκείνη, ἔστω καὶ ὡς μεταφορὰ (βεβιασμένη), μεταφερομένη οὕτω καὶ ὑπὸ μεταφραστοῦ, ἤθελεν εἶσθαι δυσνόητος καὶ παράδοξος ἐνταῦτῳ, διότι ὁ ἥλιος οὔτε λαλεῖ, οὔτε διαλέγεται, οὔτε συζητεῖ, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ ἢ κατ' ἀρέσκειαν σιωπᾷ· αὐτὸς λάμπει, φωτίζει, ἀκτινοβολεῖ, χύνει φῶς κ.τ.λ. καὶ ὅταν τοιαύτας δὲν ἐπιτελεῖ ἐνεργείας, λέγομεν σκοτίζεται, δύει, χάνει τὸ φῶς, σβύνεται, παύει τοῦ νὰ φωτίζῃ· ἐπομένως εὐστοχώτατα μετέφερε καὶ ὁ ἀνώνυμος τὴν ἔννοιαν μετὰ τῆς φράσεως ὁ ἥλιος παύει. Μετὰ τὴν αὐτὴν ἐπίσης εὐστοχίαν μετεγλώττισε καὶ ἑτέρας ὡς μετέωπο ὄλοσέβας, — εἰς ταῖς λύπαις ἐπιστρέφεις, — ἄφωγος φαίνονται, διαφωτίσας μᾶλλον τὴν ἀσαφῆ τοῦ ποιητοῦ φράσιν rigea fisco, — τὸ πατημένο πόδι κ.τ.λ.

Τὸ δὲ ὑπ' αὐτοῦ μετεχειρισθὲν μέτρον εἶναι ἄνευ τῆς ὁμοιοκαταληξίας, τὸ τοῦ ἰδίου ποιητοῦ ἔνδεκασύλλαβον, οἷον εἶναι καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ τὸ

τῆς Κρητικῆς Βοσκοπούλας, μέτρον μελωδικὸν καὶ χαριεστάτον, πλὴν ὀλίγον δύσκολον. Ὁ μεταφραστὴς ὅμως φαίνεται, ὅτι εἶναι ἐντριβῆς εἰς αὐτό, ἔχει τὸ οὖς καὶ τὸν κάλαμον ὁπώσοῦν ἐξηρακηνέα, διότι ὁ στίχος του εἶναι ἐν γένει εὐκόλος καὶ ἀβίαστος, ἀρμονικὸς, παντοῦ ἐπαρκὴς καὶ ἰσάριθμος τῷ πρωτοτύπῳ· πλεονεκτήματα πάντα ταῦτα, καὶ ἰδίως τὸ τελευταῖον, ἄτινα ἐξαίρουν τὴν ἀξίαν τῆς μεταφράσεως. Ἀναγινώσκων τις αὐτὴν, ἀναγινώσκει αὐτὸ τοῦτο τὸ πρωτότυπον.

Ἐξ ὄλων δὲ τῶν τριστίχων, ἄτινα πιστῶς μεταφέρουν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ τὸ κείμενον, τὰ μᾶλλον ἐπιτυχῆ καὶ ὠραία εἶναι τὸ 1^{ον}. καὶ 2^{ον}, τὸ 5^{ον}. μέχρι τοῦ 21^{ου}, τὸ 26^{ον}. μέχρι τοῦ 33^{ου}, καὶ τὸ 37^{ον}. μέχρι τοῦ τελευταίου. Ἴνα ὅμως κατανοήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τις τὰ προτερήματα τῆς στιχουργίας ταύτης, πρέπει ν' ἀναγνώσῃ ἐπανειλημμένως καὶ μετ' ἐπιστάσις τὴν μετάφρασιν, διότι ἕνεκα τῶν συνεχῶν συνιζήσεων (ἂν καὶ μερικαὶ καθ' ἡμᾶς ἐπεδέχοντο τὴν θλίψιν), αἵτινες δὲν εἶναι τόσον συνήθεις εἰς τὴν ἡμετέραν, ὡς εἰς τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν, ὄφειλε καὶ πλειότερον νὰ προσέξῃ καὶ νὰ γυμνασθῇ, ὅπως καλῶς προσοικειώσῃ εἰς τὸν ῥυθμὸν αὐτὸν τὸ ἀκουστικὸν ὄργανον.

Καὶ αὐτὴ τέλος ἡ γλῶσσα τοῦ μεταφραστοῦ, καὶ τοὶ δημοτικῆ, δὲν εἶναι ὅμως, ὀφείλομεν καὶ κατὰ τοῦτο ν' ἀπονέμωμεν δικαιοσύνην εἰς αὐτόν, καὶ ποσῶς παρεμεμορφωμένη ὑπὸ κοινῶν χυδαϊσμῶν, σολικῶν καὶ ἄσυνήθων τονισμῶν, ἢ παραγεμισμένη ὑπὸ ἀρχαϊκῶν λέξεων ἢ φράσεων, εἶναι μία καὶ ὁμοιόμορφος.

Τοιαύτη ἐν κεφαλαίῳ εἶναι ὑπὸ τὰς διαφόρους

αὐτῆς ἐπόψεις ἢ δημοσιευομένη μετάφρασις, δι' ἣν συγχαίρομεν ἀπὸ καρδίας τὸν ἀνώνυμον, ὅστις ἀπέναντι τόσων ἀπείρων προσκομμάτων κτύπησε νὰ φέρῃ ἐπιτυχῶς εἰς πέρας τὸ μικρὸν αὐτοῦ δοκίμιον. Ἰδοὺ αὐτὰ.

ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΚΟΛΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΔΑΝΤΟΥ.

ΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἀποπλανηθεὶς ὁ πομπῆς ἐντὸς πυκνοῦ καὶ σκοτεινοῦ δάσους, περιφέρεται ἐντὸς αὐτοῦ δολικλήρον νύκτα, καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν πρωτὰν ἀρχίζει ν' ἀναβαίνει λόφον τινά, ὅτε τρεῖς θηρία, μία λεοπάρδαλις, εἰς λέων καὶ μία λύκαινα, παρακωλύοντα τὸν δρόμον του, ἐκδιώκουσιν αὐτὸν πάλιν πρὸς τὸ δάσος. Τότε ἐμφανίζεται αὐτῷ ὁ Βιργίλιος, ὅστις τὸν παρηγορεῖ καὶ προσφέρει νὰ τὸν ἐξαγάγῃ ἐκεῖθεν ὁδηγῶν αὐτὸν διὰ τῆς Κολάσεως καὶ τοῦ Καθαρτηρίου, ἐπὶ τὴν ἢ Βακτρικὴν ἐμελλε κατόπιν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὸν Παράδεισον. Καὶ ὁ Δάντης τὸν ἀκολουθεῖ.

Καταμεσῆς τοῦ δρόμου τῆς ζωῆς μας

Εἰς σκοτεινὸν ἐπλανήθηκα δάσος,

Ἐπειδ' ἦτον χαμὲν ἡ ὁδὸς ἡ εὐθεῖα.

1. Καταμεσῆς. Ἐννοεῖ ὁ Δάντης τὸ 35 ἔτος τῆς ἡλικίας.

3. Ὁδός. Ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν τῆς λέξεως *v i a* ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ, δύο εἶναι αἱ ἀληθῶς ἀντίστοιχοι λέξεις,

- 4. Ἄχ πόσον βαρὺ μοῦ εἶναι νὰ εἶπω τί ἦτον
- Αὐτὸ τὸ φρικτὸ, ἀδιάβατο ἄγριον δάσος,
- Ἦοῦ ὅσαις φοραῖς τὸ φαντασθῶ τρομάζω!
- 7. Τόσο εἶν' πικρὸ, 'ποῦ θάνατος λὲς κ' εἶναι
- Καὶ διὰ νὰ ἐκθέσ' ὅτι ἀγαθὸν 'κεῖ εὐρύτκα,
- Θὰ εἰπῶ καὶ δι' ἄλλα πράγματα, 'ποῦ ἐκ' εἶδα.
- 10. Καλὰ νὰ εἰπῶ δὲν 'ξεύρω πῶς ἐμβόγκα
- Τόσο ἤμουν ὅλος νύστα ἐκεῖν' τὴν ὥραν,
- 'Οποῦ τὸν ἴσιον δρόμον εἶχ' ἀφήσει.
- 13. Ἀλλὰ 'στά πόδια ἀφοῦ ἔφθασα ἐνὸς λόφου,
- 'Κεῖ 'ποῦ ἡ κοιλάς ἐτέλειονεν ἐκεῖνη,
- 'Ποῦ μοῦχε τὴν καρδιά ἀπ' τὸν τρόμον σχίσει,
- 16. Ἐπὶ κτυτάζω καὶ τὰ πλάγια του εἶδα
- 'Ντυμέν' ἀπ' ταῖς ἀκτίναϊς τοῦ πλανήτου,
- 'Ποῦ ἴση ἀδηγεῖ καθ' ἓνα εἰς κάθε δρόμον.
- 19. Τότε ἡ τρομάρα ἡσύχασεν ὀλίγο,

αἱ δρόμος καὶ ὁδός, τὴν πρώτην δὲν ἔκρινα κατάλληλον ὡς ἐπαναλαμβανομένην καὶ πλησιέστατα εἰς τὸν ἀ. στίχον, μὲλον ὅτι ἐκεῖ μὲν σημαίνει τὴν κίνησιν, τὴν πορείαν τῆς ζωῆς, ἐδῶ δὲ τὸν δρόμον δι' οὗ διέρχεται τις, τὴν ὁδὸν ὅθεν ἕκαστα χρῆσιν τῆς λέξεως ὁδός καὶ ἐπομένως τοῦ ἐπιθέτου εὐθεῖα, προτιμήσας τὴν εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν (οἷα ἡ τῆς μεταφράσεως ταύτης) παρεισαγωγὴν λέξεως ἀνηκούσης εἰς τὴν λογίαν, ἢ τὴν ἀμέσως ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς λέξεως δρόμος ἐν ἄλλῃ ἐννοίᾳ. — Αἱ λέξεις *strata* ἐκ τοῦ *strada* ὅπερ πάλιν ἐκ τοῦ Ἑλλην. *στρωτός*, καὶ *βόγα* ἐκ τοῦ *fuga* (Κοραῆς) ἢ ἐκ τοῦ Ῥώξ—ρωγός (Βυζάντιος), *μεροπάτι* καὶ *διάβα* ἀνάμυστοι καὶ ὅλωι ἀκατάλληλοι εἶναι εἰς τὴν προῦσαν περίστασιν, αἱ μὲν πρῶται δύο ὡς χυδαίζουσαι, αἱ δὲ δευτέραι ὡς μὴ ἐρμηνεύουσαι πιστῶς τὴν ἐννοίαν τοῦ νῆα.

7. Τόσο εἶν' πικρὸ — τὸ νὰ φαντασθῆ τις τὸ φρικτὸν αὐτὸ δάσος.

8. Τὸ ἀγαθὸν — ὁ Βιργίλιος.

Ἰοῦ ἕχα ἑστά βάθη τῆς καρδίας τῆ νύκτα,
 Ἰοῦ ἐπέρασα μέ τόση ἀδημονία.
 Κι' ὡσάν ἐκείνον, ποῦ λαχανιασμένος 22
 Ἄφου εὐγῆ ἀπ' τ' ἄγγιο κῦμα ἑστό περγιάλι,
 Ἰστὸν κινδυνώδη ἀφρό στρέφει ξεγάναι
 Οὔτω κ' ἐμέ ἡ καρδιά, ποῦ ἀκόμη ἐπέτα, 25
 Τὸ διὰβα ἔχε στραφῆ νὰ ξαναἰδῆ, ὅπου
 Δὲν ἄρησε ποτὲ ζωντανὸν ναύγη.
 Καὶ τ' ἀθλιὸ σῶμ' ἀφου ἀνάσασα, παίρνω 28
 Πάλι τὸ ἔρημο πλάγι' ἔχοντας πάντα
 Πλέον χαμηλὰ τὸ πατημένο πόδι.
 Καὶ νὰ, ὅτι ἤμουν σχεδὸν ν' ἀνηφορίσω, 31
 Λεοπάρδαλις ἄλαφριά, πολὺ καχεία,
 Ἐφάνη, ποῦχε παρδαλὸ τὸ δέρμα.

20. Ἐστά βάθη τῆς καρδίας — Κατὰ λέξιν θὰ μετεφρά-
 ζετο ὁ στίχος οὗτος, Ἰοῦ ἕχα ἐστὴ λίμνη τῆς καρδίας τῆ
 νύκτα. Ὁ Τομάζεος λέγει ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ ὑπάρχει κοιλό-
 της ἀφθονοῦσα πάντοτε αἱματος, ἐντὸς τῆς ὁποίας, κατὰ
 τὴν γνώμην τινῶν, ἐγκλείεται ἡ ζωτικὴ δύναμις καὶ ἐξ ἑ-
 κείνης, ὡς ἐξ ἀενάου πηγῆς χύνεται εἰς τὰς φλέβας τὸ αἷ-
 μα ἐκεῖνο καὶ ἡ θερμότης ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος, καὶ εἶναι
 τὸ μέρος αὐτὸ τὸ δοχεῖον ὅλων τῶν παθῶν ἡμῶν, καὶ διὰ
 τοῦτο λέγει ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ εἶχε μείνει καὶ ὁ φόβος, ὃν ἡ-
 σθάνθη. Ἀφου ὅμως καὶ ἡμεῖς ἐκφραστικώτατα διὰ τῆς κοι-
 νῆς φράσεως εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας ἐκφράζομεν ὅ,τι καὶ ὁ
 Δάντης διὰ τοῦ λίμνη (τούτέστι τοῦ μυχοῦ) τῆς καρδίας,
 ὅπερ ἄλλως τε καὶ ἄχρηστον καὶ δυσνόητον εἶναι εἰς ἡμᾶς,
 διατὶ νὰ παραγκωνίσωμεν τὴν τόσῳ ζωηρὰν φράσιν ἡμῶν, ἐν-
 αγκλιζόμενοι φράσιν ἄλλοτριαν καὶ μὴ ἐν χρήσει; Ταῦτα
 σκεφθεὶς μετέφρασα ὡς ἄνω ἡμεῖς δὲν λέγομεν λίμνη καρ-
 δίας ἀλλὰ βάθος καρδίας ἢ βάθη. Διὰ τοῦ λίμνη ὁ Δάντης
 δὲν ἐνοεῖ ἄλλο ἢ ὅ,τι ἡμεῖς διὰ τοῦ βάθη.

26. Τὸ διὰβα — τὸ δάσος δι' οὗ διήλθεν.
 30. Ὁ Δάντης διὰ τοῦ στίχου τούτου ἐκφραστικώτατα
 ὑποδεικνύει τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ μέρους.
 32. Ἡ Λεοπάρδαλις, ὁ Λέων καὶ ἡ Λύκαινα θεωροῦνται

Κι' ἀπ' ἐμπρός μου δὲν ἔφρευε· καὶ τόσο 34
 Μοῦ ἐμπόδιζε τὸν δρόμον, ποῦχα ὀπίσω
 Στραφῆ πολλαῖς φοραῖς νὰ ἐπιστρέψω.
 Ἦτον ἡ ὥρ' ἀρχὴ αὐγῆς· κι' ὁ ἥλιος 37
 Ἀνέβαινε ἕψηλά μ' ἐκεῖνα τ' ἄστρα,
 Ἰοῦ ἦσαν μαζῆ του ὅταν ὁ Θεὸς ἔρωσ
 Εἶγε τὰ κάλλη αὐτὰ πρωτοκινήσει 40
 Ὅστε καλὸ νὰ ἐλπίσω αἰτία μου ἦσαν
 Τὸ χαροπὸν τὸ δέρμα τοῦ θηρίου,
 Τῆς αὐγῆς ἡ ὥρα κι' ἡ ἐποχὴ ἡ ὥραια 42
 Ἄλλ' ὄχι τόσον, ποῦ νὰ μὴ προμάξω
 Ἰστὴν θέαν λεονταριοῦ, ποῦ ἐμπρός μου ἐφάνη
 Ἐφαίνετο ἐναντίον μου πῶς φθάνει 46
 Μὲ τὸ κεφάλι ὀρθὸ καὶ λύσσασ πείνα,
 Ἰωλέγες πῶς κι' ὁ ἀέρας τὸ φοβάται
 Καὶ μιὰ λύκαινα ἐφάνη, ποῦ λὲς κ' ἦτο 49
 Γεμάτη, ἐπὶν ἀγάμνια τῆς, πιθύμιας,
 Κι' εἶχε κάμει ἀποχεῖς μύριους νὰ ζήσουν.
 Αὐτὴ τόσον, μ' ἐτάραξε ἀπ' τὸν δρόμον, 52
 Ἰοῦ ἐνέπνε' ἡ θωριὰ τῆς, ποῦχα γάσει
 Καὶ τὴν ἐλπίδα ἰστὴν κορφὴ νὰ φθάσω.
 Κι' ὅπως ἐκείνον, ποῦ ἀποκτᾷ μέ κόπον, 55

ἐλληγορικά, δηλοῦντα τὸν φθόνον, τὴν υπερφάνειαν καὶ τὴν
 φιλαργυρίαν καὶ ἐμποδίζοντα τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τῶν δρόμων
 τῆς ἀρετῆς.

38. Δηλαδή ὁ ἥλιος ἀνέτελλεν, ὑψυτὸ ὑπεράνω τοῦ ὀ-
 ρίζοντος ἡμῶν μετὰ τοῦ ἀπτερισμοῦ τοῦ Κριοῦ, παραμοίως
 ὡς ὅτε ὁ Θεὸς ἔδωκε τὴν πρώτην κίνησιν εἰς τὰ οὐράνια
 ἐκεῖνα σώματα. Ὁ Δάντης φρονεῖ ὅτι ὁ κόσμος ἤρξατο ἐν
 ἐποχῇ ἀνοιξιαῖ, ὅτε ὁ ἥλιος εὐρίσκειτο εἰς τὸν ἀστερισμὸν
 τοῦ Κριοῦ.

43. Ταῦτα πάντα ἐξέλαβεν ὡς αἴσιον εἰωνόν, ὅτι θὰ
 κατηνάζετο ὁ φόβος του.

Κι' ἔρχεται ἡ ὥρα, ποῦ ὅ,τι ἂν ἔχη χάνει,
 Κι' εἰς ὅ,τι ἂν σκεφθῆ θλίβεται καὶ κλαίει,
 Μ' ἔκαμε ὁμοία τ' ἀνήσυχο τὸ ζῶον, 58.
 Ποῦ ἐπάνω μου ὡς ἐρχότου, λίγο ἄλιγο
 Ἐμ' ἐσπρωγνεν ἐκεῖ, ποῦ παύει ὁ ἤλιος.
 Κι' ἐνῶ σέ κατηφόρῃ ἐδρόβολοῦσα, 61.
 Ἐμπρὸς ἄστ' ἄματ' μου ἕνας ἔφανέρωθη,
 Ποῦ ἀπ' τῆ μακρᾷ σιγῇ ἄφρονος ἔφαινότου.
 Ἐάν εἶδ' αὐτόν ἄσπ' τὴν τόσην ἐρημίαν, 64.
 Τοῦ ἐφώνωζα ἔλεος κάμε ὅστις κι' ἂν εἶσαι,
 Εἶτε σκιὰ, εἶτ' ἄνθρωπος τωόντι.
 Μ' ἀπαντ' ἄνθρωπος πλεῖα δὲν εἶμαι, ἀλλ' ἤμιον, 67.
 Κι' οἱ δύο μου γονεῖς ἦσαν Λομβάρδοι,
 Καὶ Μαντοβάνοι ἀπ' τὴν αὐτὴν πατρίδα.
 Γεννήθηκ' ἂν καὶ ἀργὰ, ἐπὶ Ἰουλίου, 70.
 Κι' ἐπὶ τοῦ καλοῦ Αὐγούστου ἐζήσα εἰς Ῥώμην,
 Ὅταν ἦσαν θεοὶ πλαστοὶ καὶ φευσταί.

60. Κατὰ λέξιν θά μεταφράζεται — ὁποιον ἀνωπὸν ὁ ἤλιος — Διὰ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον μεταφράσαμεν τὸ *lago del sole* βάλθη καὶ ὁδίας, διὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἐδὲ τὸ *one il sol tace*, ποῦ παύει ὁ ἤλιος (εἶδε Σημ. 20).

63. Ἐκ τῆς σιγῆς τοῦ καίρου εἶχεν ἀφανισθῆ ἡ δύναμις τῆς φωνῆς του, ἐφάνετο ἄφρονος. Ὁ Βιανχι σχολιάζει — *mi vidi davanti uno che avea sembianza d' uomo che avesse perduto per lungo tacere la voce*.

70. Ἀληθῶς ὁ Βιργίλιος ἐγεννήθη ὑπὸ τὴν Ὑπατεῖαν τοῦ Πομπηίου καὶ Κράσσου, ὅτε ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο εἰς τὴν Γαλιτείαν. Κατόπιν δὲ κηρυχθέντος τούτου αὐτοκράτορος, ὁ Βιργίλιος διήλθεν ὀλίγον μέρους τοῦ βίου του ὑπὸ τὴν αὐτοκρ. αὐτοῦ, διότι 23ης. ὡν ὁ Βιργίλιος, εἶχε φανερωθῆ ὁ Καῖσαρ, ὥστε ἀργὰ (ὡς λέγει) ἐπρόρθησε τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Καίσαρος· λέγων δὲ ὅτι ἐγεννήθη ὑπ' αὐτόν, εἶναε ὧ, νὰ ἐπιθύμει νὰ εἶπῃ ὅτι ἐγεννήθη ὑπὸ τὴν αὐτοκρ. τοῦ Καίσαρος, ἂν καὶ ἀργὰ, τοῦτέστι ἂν καὶ ὀλίγον μέρος τοῦ βίου του διήλθεν ὑπ' αὐτόν.

Ἦμιον ποιητῆς, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγγίλου 73.
 Τὸν δίκαιον ἔφαλα, ποῦ λθ' ἀπὸ τὴν Τρωάδα,
 Τὸ ὑπερήφανον Ἴλιον ἀφοῦ ἔκαη.
 Σὺ ὅμως διατ' εἰς ταῖς λύπαις ἐπιστρέφεις; 76.
 Τὸ τερπνόν ὄρος πῶς δὲν ἀναβαίνεις,
 Ἡ οὖν ἀρχὴ καὶ αἰτία κάθε χαρᾶς; Ὡστε
 Σὺ ἐκεῖνος εἶσ' ὁ Βιργίλιος π' ἐκείνη 79.
 Ἡ πηγὴ, ποῦ ἀφθονο εὐγλωττίας ποτάμι
 Χύνει; — ἀπαντῶ μὲ μέτωπ' ὄλο σέβας.
 Ὡ φῶς, τιμὴ τῶν ποιητῶν πῶν ἄλλων, 82.
 Ἡ τόση μου σπουδὴ κι' ὁ μέγας μου ἔρωσ,
 Διὰ τὰ λαμπρά σου ἔργ', ἄς μὲ βοηθήσουν.
 Σὺ ἴσαι ὁ διδάσκαλός μου ὁ τύπος μου εἶσαι 85.
 Σὺ ἐκεῖνος μόνος εἶσαι ἀπ' ὅπου ἐπῆρα
 Τὸ ὕφος, ποῦ μ' ἐτίμησε, τὸ ὠραῖον,
 Ἐδὲ τὸ ζῶον, ποῦ μ' ἐστρεψε ἄστ' ὀπίσω 88.
 Γλύτωσέ με ἀπ' αὐτό, ποιητ' ἀκουσμένε
 Διότι ἀπ' τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή ὄλος τρέμω.
 Συμφέρ' εἰς σέ νὰ πάρης ἄλλον δρόμον, 91.
 Μοῦπε ἀφοῦ μ' εἶδε νὰ σακρύζω, ἂν θέλγς
 Ἀπ' τ' ἀγριο τοῦτο μέρος νὰ γλυτώσης
 Διότι αὐτὸ τὸ ζῶον ποῦ σέ προμάζει, 94.

73. Υἱὸς τοῦ Ἀγγίλου ἦτον ὁ Αἰνεῖας.

85. Κατὰ λέξιν ἠθέλαμεν μεταφράσαι — Σὺ ἴσαι ὁ διδάσκαλός μου, ὁ συγγραφεὺς μου. (*il mio autore*). Ἀνώμαλος καὶ δυσνόητος ἔκφρασις — Διὰ τοῦ ὁ συγγραφεὺς μου, ἐννοεῖ ὁ Δάντης νὰ εἶπῃ εἰς τὸν Βιργίλιον, ὅτι σὺ ἐστάθης ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἠρύσθη τὰς γνώσεις μου, ὁ συγγραφεὺς, ἂν ἐγὼ εἶχον πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ὁ τύπος μου.

90. Κατὰ λέξιν θά μεταφράζεται ὁ στίχος οὗτος. Διότι τρέμουν ἢ φλίβαις μου οἱ σφυγμοί μου, μὴ λεγόμενα πρὸ ἤμεν, ὡς τὰ *lago del cor* καὶ *il sol tace*.

- Δέν ἀφίνει ἀπ' ἐκεῖ ἄλλον νὰ περῶσῃ,
 Τόσο ἐμποδίζει αὐτόν, ποῦ τὸν φονεύει.
 Κι' ἔχει τόσον ἀθλίαν, κακοῦργον φύσιν,
 Ποῦ ποτὲ ἢ λαιμαργία του δέν χορταίνει,
 Κι' ἀφοῦ ἀποφάγη πλείοτερη ἔχει πείνα.
 Εἶναι μὲ ζῶα πολλά, ποῦ ζευγαρόνει,
 Καὶ θᾶναι κι' ἄλλ' ἀκόμη ὡς νάλθῃ ὁ σκύλος,
 Ὅπου σκληρὰ θεὸς νὰ τὸ θανατώσῃ.
 Ἐροφὴ του δέν θὰ νᾶναι ἢ γῆ, τὰ πλούτη,
 Ἀλλ' ἢ ἀρετὴ, κι' ἢ ἀγάπη, κι' ἢ σοφία,
 Κι' ἀπὸ τὸ ἐν Φέλτρο ὡς τ' ἄλλο κράτος Ὁάχη.
 Τὴν ταπεινὴν ἀς σώσῃ Ἰταλίαν,
 Διὰ τὴν ὁποῖαν ἀπέθαν' ἢ παρθένος
 Καμίλλα, κι' οἱ Εὐρύκλος, Τοῦρνος, Νίσος

400. Ἔννοεῖ ὑπὸ πολιτικὴν ἐποψίαν, ὅτι εἶναι πολλοὶ οὐ δυνατοὶ μετὰ τῶν ὁπίων συνασπίζεται ἡ Ῥώμη, ὅπως ἐνδυναμώσῃ τοὺς Γουέλφους.

401. Ὁ Σκύλος — Ὁ Βελλουτέλος πρῶτος εἶπεν ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα νε Φέλτρο, κληρονομικὸς κύων, κρύπτεται ὁ Can grande della Scala.

405. Ἀπὸ τὸ ἐν Φέλτρο ὡς τ' ἄλλο — ἡ πιθανώτερα γνώμη εἶναι ὅτι ὁ Δάντης ἔννοεῖ τὰς πόλεις Φέλτρον εἰς τὴν Μάρκαν τοῦ Τρεβίζου καὶ Μόντε — Φέλτρον τῆς Ῥωμανίας, ὡς ὄρια τοῦ κράτους τοῦ Can grande della Scala.

406. Τὴν ταπεινὴν Ἰταλίαν — Ἡ ταπεινὴ Ἰταλία, λέγει ὁ Γουλιέλμος, εἶναι τὸ ἀρχαῖον Λάτιον καὶ ἰδίως ἡ Ῥώμη, Λάτειος πρωτεύουσα, ἥτις κατὰ τὸν Δάντην πρέπει νὰ ᾖ ἀγαπητὴ εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς, ὡς πηγᾶσα ἐξ αὐτῆς ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Ὁ Βιοργίλιος εἶχεν ὀνομάσει τὸ Λάτιον Humilem Italian ἀίν. III. 522. — Ἡμεῖς νοιῶμεν ὅμως ὅτι τὸ πλέον πιθανὸν εἶναι, ὅτι ὁ Δάντης διὰ τῆς λέξεως ταπεινὴ θέλει νὰ εἴπῃ τὴν ἀθλίαν, τὴν ἀτυχῆ Ἰταλίαν, οὕσαν τότε θύμα ἀπείρων ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν.

408. Καμίλλα θυγάτηρ τοῦ Μετάβου, βασιλέως τῶν Βόλσκων καὶ Τοῦρνος υἱὸς τοῦ Λαούου βασιλέως τῶν Ρουτοῦ-

- Μαχόμενοι ἀπ' ὀλοῦθε θὰ τὸ διώξῃ,
 Ἔως νὰ τὸ ξαναστείλῃ μὲς τὸν ἀδῆ,
 Ἀπ' ὅπου ὁ φόβος τῶχει πρὶν ξερίσει.
 Κρίν' ὥστε διὰ τὸ κάλλιον σου καὶ λέγω.
 Σὺ ν' ἀκλουθᾷς, κ' ἐγὼ νᾶμ' ὁδηγός σου,
 Ἰνὰ σ' εὐγάλω ἀπ' ἐδῶ περὶ νᾶντας αἰῶνιον
 Τόπον· ποῦ ἀπελπισίᾳς φωναῖς θ' ἀκούσῃς,
 Ὅτι ἰδῆς τὰ παλαιὰ πνεύματα θλιμμένα,
 Ποῦ θάνατον καθ' ἕνα πάλιν κρᾶζει.
 Κι' ἐπειτ' αὐτοὺς θὰ ἰδῆς, ποῦ εὐχαριστοῦνται
 Μὲς τῇ φωτιᾷ, διότι ἐλπίζουν νὰ ἔλθουν
 Ἐνα καιρὸν, μεταξὺ τῶν δικαίων.
 Κι' ὅπου ἐπειτ' ἂν θελήσῃς σὺ ν' ἀνέβῃς,
 Ὅτι σὲ ὁδηγῇ ψυχὴ ἀπὸ μὲ ἀξιωτέρα.
 Μ' αὐτὴν θεὸς νὰ σ' ἀφῆσ' ὅταν θὰ φύγω.
 Διότι ἐκεῖνος ὁ Ἄρχων, ὅπου ἐκεῖ ἄρχει,
 Ἀφοῦ τοῦ νόμου τοῦ ἤμου ἀποστάτης,
 Νᾶμαι ὁδηγός ἴσθην πόλιν του δέν θέλει.
 Παντοῦ ἐξουσιάζει, ἐκεῖ ὅμως βασιλεύει,
 Ἡ πόλις του εἶναι ἐκεῖ καὶ ὁ μέγας θρόνος.
 Ὡ εὐτυχῆς, ὅποιον ἐκεῖ καλέσῃ!
 Κι' ἐγὼ ἀπαντῶ Ποιητᾶ, σὲ ἐξορκίζω

λων, ἀπέθανον ἀμυνόμενοι, ὡς καὶ ὁ Εὐρύκλος καὶ Νίσος κατακτώντες.

414. Αἰῶνιον τόπον — Διὰ τῆς αἰωνίου Κολάσεως.

416. Παλαιὰ πνεύματα, ἔννοεῖ ὁ Βιοργίλιος ὅσους ὑπῆρξαν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸ τοῦ Δάντου.

422. Ἀησθὴ ἢ Βιατρίκη, ἥτις εἰς τὸν ἐγκαταλειφθέντα πρὸς τοῦ Βιοργιλίου Δάντην εἰς τὸ XXII ἄσμα τοῦ καθαρτηρίου, ἐμφανίζεται καὶ ἀποκαλύπτεται εἰς τὸ XXX, ὅπως ἐκείθε τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὸν Παράδεισον.

425. Τοῦ νόμου τοῦ ἀποστάτης, — ἀλλότριος τῆς ἀληθοῦς πίστεως πρὸς τὸν μέλλοντα Μωσῆν.

Εἰς τὸν Θεόν, 'ποῦ δὲν ἔχεις γνωρίσει,
 Διὰ ν' ἀποφύγω αὐτὸ τὸ κακὸν καὶ ἄλλο
 Χειρότερον, 'κεῖ 'ποῦ εἶπες πῶρ', ἄς πάμε, 133.
 Ὅττε νὰ ἰδῶ τὴν θύραν τοῦ ἁγίου Πέτρου,
 Κι' ἐκείνους, 'ποῦ ἐσὺ τόσον λὲς θλιμμένους.
 Τότε κινᾶ, κι' ἐγὼ κατόπιν πγαίνω. 136.

X.

Η ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΚΟΚΕΝ.

Ῥοιαύτην φέρει ἐπιγραφὴν περίεργον Ἀγγλο-
 νορμανδικὸν πόνημα, τοῦ ὁποίου ὁ Συγγραφεὺς εἶναι
 ἄγνωστος. Συνετάχθη δὲ, ὡς εἰκάζεται, περὶ τὰ τέλη
 τοῦ 12^{ου} αἰῶνος, ὅτε τὰ πυκνὰ τῆς ἀμαθείας σκό-
 τη, ἐξήπλονον παντοῦ τὴν πνιγερὰν αὐτῶν ἀτμο-
 σφαῖραν καὶ ἐν ταῦτοις τὸ ἔργον ἐκεῖνο δὲν εἶναι,
 ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, καὶ ὅλως ἀνάξιον προσοχῆς·
 περιέχει ὠραίας καὶ εὐχρωμάτους εἰκόνας, γόνιμον
 καὶ ζωηρὰν φαντασίαν καὶ ἐννοίας οὐχὶ κοινάς. Εἶναι
 δὲ μία λεπτοτάτη σάτυρα συγχρόνων τινῶν ἠθῶν, τὰ
 ὅποια ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀλληγορίας, διαζωγραφί-
 ζει πολλάκις μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐτραπείας.
 Σύγκειται ἐξ 129 στίχων ἐν γένει ὀκτασυλλάβων.
 Ἰδοῦ περικοπαὶ τινες μεταπεφρασμένοι ἐκ τοῦ Ἰτα-
 λικοῦ.

134. Ὁ Δάντης ἐδῶ ἀκολουθεῖ τὴν κοινὴν δοξασίαν
 καθ' ἣν ὑπάρχει ἐν τῷ Παραδείσῳ θύρα, φρουρὸς τῆς ὁποίας
 εἶναι ὁ Ἅγιος Πέτρος.

» Εἰς μακρὰν ἐκ τῶν δυσμικῶν τῆς Ἰσπανίας
 παραλίῳ ἀπόστασιν, ὑπάρχει ἐντὸς τῆς θαλάσσης
 ὠρα τις, καλουμένη Κοκέν. Οὐδεμία ἑτέρα ὑπὸ
 ἣν ὑφήλιον εἶναι ὠραιότερα ἀπὸ αὐτῆν, διότι ναι
 ἐν τὰ Ἠλύσια Πεδία εἶναι τερπνὰ καὶ λαμπρὰ,
 ἢ ἣν τί εὐρίσκεται ἐντὸς αὐτῶν; — Χόρτα, ἄνθη,
 πολλὴ χαρὰ καὶ μόνον ὕδωρ πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς δι-
 ψης, ἀλλ' οὔτε ἐδέσματα, οὔτε καρποὶ, οὔτε ἐστιατό-
 ρια εὐρίσκονται.

» Εἰς τὴν Κοκὲν ὑπάρχουν πολλὰ ὠραῖα θεάματα,
 πάντοτε ἡμέρα, οὐδέποτε νύξ· οὔτε ξριδες, οὔτε μάχαι
 οὔτε θάνατος, ἀλλ' ἀτελεύτητος ζωὴ· ποικίλα φαγητὰ
 καὶ πλούσια ἐνδύματα· οὐδέποτε ἀνὴρ ἢ γυνὴ φαίνον-
 ται ὀργισμένοι. Οὔτε ἀλώπεκες, οὔτε ὄφεις, οὔτε λύκοι
 ἐκεῖ εὐρίσκονται· δαμάλεις καὶ οὐχὶ βέες, κριοὶ καὶ
 οὐχὶ χοῖροι· ἅπανα ἡ χώρα εἶναι πλήρης ἀγαθῶν.
 Ἰῶτε μυῖαι ὑπάρχουν, οὔτε ψύλλοι, οὔτε βρονταί, οὔ-
 τε χάλαζαι, οὔτε σκώληκες οὔτε κοχλῖαι.... Τὸ
 πᾶν εἶναι τρυφὴ καὶ ἀγαλλίασις. Εὐδαίμων, ὅστις
 εἰς αὐτὴν κατοικεῖ!

» Οἱ ποταμοὶ ρέουν μέλι, γάλα, ἔλαιον καὶ οἶνον·
 τὸ ὕδωρ χρησιμεύει μόνον ἵνα λούωνται. Ἐκεῖ εὐρί-
 σκεται ἐν ὠραῖον κοινόβιον μοναχῶν λευκῶν καὶ μαυ-
 ρων, καταπλουτισμένον μὲ δασίδια, ἀνθῶνας καὶ σχιά-
 δας. Τὰ τείχη εἶναι κατεσκευασμένα μὲ παντοειδῆ
 γλυκίσματα· τὰ παραπετάσματα τοῦ ναοῦ, τῶν περι-
 στυλίων καὶ τῶν ὀρωμάτων μὲ ἡδυτάτους πλακούν-
 τας, καὶ αἱ κορυφαὶ μὲ μεγάλας πουδίγκας, ἐδέσματα
 ἐκλεκτὰ Ἡγεμόνων καὶ Βασιλέων.... Ἄπαντα δὲ
 εἶναι κοινὰ μεταξὺ νέων καὶ γερόντων.

» Ἐκεῖ ὑψοῦται ἐν ὠραῖον περιστύλιον, ἄριστα
 φιλοτεχνημένον· οἱ κίονες εἶναι ἐκ κρυστάλλου, καὶ

τὰ κιονόκρανα ἐξ ἰάσπιδος καὶ κοραλλίου· πλησίον του ἴσταται ἐν θανμάσιον δένδρον τοῦ ὁποίου αἱ ρίζαι εἶναι ἀρωματικάι, ὁ φλοιὸς εὖσμον κινάμωμον, ὁ καρπὸς σπανίας ποιότητος μοσχοκάρφια, καὶ τὰ ἀνθη εὐχρώματα καὶ πάντοτε ἀμάραντα.

» Τέσσαρες δεξαμεναὶ ὑπάρχουν ἐντὸς τοῦ κοινοβίου· ἡ μὲν ἐκ θηριακῆς, ἡ δὲ ἐξ ἀγιασμοῦ, ἡ ἑτέρα ἐκ βαλσάμου καὶ ἡ τελευταία ἐξ οἴνου ἀνθοσμίου (μοσχάτου). Ἡ ἀμμος τῶν ποταμῶν εἶναι χρυσῆτις καὶ μεμιγμένη μετὰ λίθων πολυτίμων, σαπρείου, ἀνθρακας, βηρύλλου, τοπαζίου κ.τ.λ.

» Τὰ πτηνὰ εὐρίσκονται ἐν ἀρθονία, ἡ ἀκανθίς, ἡ ἀηδὼν καὶ πλεῖστα ἕτερα, ἅτινα σιωπηλὰ πτερυγίζουσι, ἐνῶ τὰ πρῶτα καθήμενα πλησίον τῶν συντρόφων τῶν ἄδου νυχθημερὸν χαρμωσύνως.

» Περιέργον δὲ εἶναι τὸ φαινόμενον τῶν χηνῶν, αἵτινες ἐψημέναι εἰς τὸν ὄβελόν, πετοῦν ἐν τάξει ἐντὸς τῆς Μονῆς κράζουσαι « ἰδοὺ χῆνες καλά καὶ » ἐψημέναι ». Κατόπιν ἔρχονται καὶ ἕτερα πτηνὰ ἐπιτηδεῖως καὶ ἀβρῶς παρεσκευασμένα. Καὶ αὐτοὶ οἱ κορυδαλλοὶ, οἵτινες ἄδου ἡδύτερον ἀπὸ πᾶν ἕτερον πτηνόν, ἔρχονται ἀφ' ἑαυτῶν καὶ πίπτουσι ἐντὸς τῶν πινακίων, ἠρτυμένοι ἐκ μοσχοκαρφίων καὶ κινάμωμου. Οὐδεὶς ποτε ζητεῖ νὰ πῆ· πάντες ὑπηρετοῦνται ἀθρομῆτως.

» Ὄταν οἱ μοναχοὶ τελοῦν τὴν θείαν ἱερουργίαν τὰ ὑέλινα τοῦ ναοῦ παράθυρα γίνονται κρυστάλλινα, ἵνα παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς περισσώτερον φῶς· πλὴν μετὰ τὸ πέρας τῆς ἱερουργίας γίνονται ἐκ νέου ὑέλινα.

» Καθεκάστην οἱ νέοι μοναχοὶ τρέχουσι μετὰ τὸ γεῦμα εἰς τὰ παιγνίδια. Δὲν ὑπάρχει ἰέραξ ἢ ἕτερον

πτηνόν, τὸ ὁποῖον νὰ πετῆ εἰς τὸν ἀέρα ταχύτερον ἀπὸ ἐκείνους μὲ τὰ πλατείας χειρίδας τῶν καὶ τοὺς τριγώνους πέλους τῶν. Ὄταν δ' Ἡγούμενος τοὺς παρατηρεῖ οὕτω πετωμένους αἰσθάνεται μεγίστην ἡδονήν. Μετὰ ταῦτα τοὺς προσκαλεῖ διὰ τὴν ἑσπερινὴν τελετήν· ἀλλ' οἱ μοναχοὶ κωφεύουσι καὶ ἀκολουθοῦν νὰ πτερυγίζουσι εἰς τὸν ἀέρα· τότε δ' Ἡγούμενος τοὺς προσκαλεῖ διὰ τοῦ τυμπάνου

ΘΗΡΙΟΚΤΟΝΙΑ ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ.

Παράδοσις τις ὑπῆρχε καὶ εἰσέτι ὑπάρχει εἰς τὸ κοινόν τῆς Κεφαλληνίας, ὅτι ὁ πρὸς τὰ δυσμικὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους Αἴνου δασώδης ἐλατῶν, ἀνήκων ἤδη εἰς μίαν τῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου, παρεχωρήθη εἰς τινα ἐκ τῶν προγόνων τῆς, φανεύσαντα μέγα τι θηρίον, τὸ ὁποῖον ἐνεφώλευεν ἐντὸς τοῦ βρηνέντος ἐλατῶνος. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐπιβεβαιούται ἐκ τίνος ἐπισήμου ἐγγράφου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὡς φονεὺς τοῦ θηρίου μνημονεύονται εἰς αὐτὸ δύο ἀδελφοὶ ἀγνώστου πλέον οἰκογενείας. Ἴσως ἐκ ταύτης μετέβη τὸ δάσος εἰς τὴν κατέχουσαν σήμερον αὐτό. Ἰδοὺ ἡ ἐννοια τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπισήμου ἐγγράφου, ἐξαχθέντος ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικίου Κεφαλληνίας.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀμήν. Ἔτος ἀπὸ Χ. Γ. 1509. Ἰνδικτιῶνος 10 Μαΐου. Ἐδρεύοντος ἐν τῷ Ἀρχιεπισκοπικίῳ Μαλιπιέρου Προβλεπτοῦ τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας ἐν Κεφαλληνίᾳ, μετὰ τῶν πι-

στῶν Ἰωάννου Κρασσαῦ, Γεωργίου Βοκαρίου, Ἰωάννου Ροσσολύμου καὶ Νικολάου Ἀλεγίου, ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιόν των πολλοὶ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες ἐξέθηκαν, ὅτι ἐν τῷ δάσει τοῦ ἁγίου Νικολάου εἰς τὸ Ἄνεμοδοῦρι ἐνεφώλιε μεγίστος τις Δράκων, ὅστις καὶ κτήνη καὶ ἀνθρώπους κατέτρωγε, καὶ ὅτι πολλάκις τινὲς ἐπειράθησαν νὰ τὸν φονεύσωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον.

Κατὰ συνέπειαν λοιπὸν τῶν ἀνακοινώσεων τούτων, ἐξεδώκαμεν δῆλωσιν πρὸς γινῶσιν τῶν κατοίκων, ὅτι ἐὰν εὐρίσκοντο ἄνδρες ἐπὶ τοσοῦτον γενναιοψυχοὶ, ὥστε νὰ φονεύωσι τὸ θηρίον ἐκεῖνο, θηθέλαμεν τοῖς παραχωρήσει ὡς τιμᾶριον, τὰ κατωτέρω κτήματα, ἡμερα καὶ ἄγρια, ἅτινα ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀρτιλῆξαντος Ἀπριλίου προκήρυξίν μας.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς δηλώσεως ταύτης, ἐπαρουσιάσθησαν δύο ἀδελφοὶ Βρεσκάνοι ἐκ τοῦ φρουρίου τούτου (ἁγίου Γεωργίου), καλούμενοι Ἰάκωβος καὶ Βερνάρδος, οἵτινες προσεφέρθησαν νὰ φονεύσωσι τὸν φοβερόν Δράκοντα καὶ νὰ λάβωσι τὸ βραβεῖον.

Τὴν 10 λοιπὸν τοῦ ἤδη ἀρχομένου Μαΐου, καθ' ἣν ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ ἕνεκα τοῦ θηρίου οὐδεὶς προσήρχετο εἰς τὸν ἐκεῖ ναόν του, λαβόντες παρ' ἡμῶν οἱ ῥηθέντες ἀδελφοὶ δύο χιτῶνας σιδηροῦς μετὰ τὰς χειρίδας καὶ τὴν προσωπίδα των ἐπίσης σιδηρᾶς, ἀπῆλθον εἰς τὸ διαληφθὲν δάσος, καὶ συναντηθέντες μετὰ τοῦ Δράκοντος χαίνοντος τὸ στόμα, ὁ εἷς ἐκ τῶν ἀδελφῶν κρατῶν ξίφος εἰς τὴν χεῖρα, εἰσήχθη μετὰ τῆς κεφαλῆς ἐντὸς τοῦ στόματός του, ὁ δὲ ἕτερος ἔχων πέλεκυν εἰς τὰς χεῖρας ἐπετέθη ταλτοχρόνως κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δράκοντος, ὅστις ὁμῶς ἀντεμάχετο ἐπὶ τινὰς στιγμὰς λίαν σφο-

δρῶς καὶ μετὰ τὴν οὐρὰν πλὴν ἐπὶ τέλους ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς αὐτῶν βλάβης.

Μόλις ἐπληροφορήθημεν περὶ τῆς εὐτυχῆς τοῦ ἐπικινδύνου ἀγῶνος ἐκβάσεως, διετάξαμεν ἐπίσημον λιτανίαν πρὸς τὸν Κύριον καὶ πολλὰς λειτουργίας εἰς τὸν ἐκεῖ ναόν τοῦ ἁγίου Νικολάου· συνάμα δὲ ἐκτιμῶντες τὸ μέγα ἀνδραγάθημα τῶν δύο ἀδελφῶν, κατασταθέντων ἀξίων τῆς δημοσίας χάριτος, παρεχωρήσαμεν εἰς αὐτοὺς ὡς μαρτύρια τῆς ἀνδρίας των τὰ ὑποσχεθέντα καὶ ἀνήκοντα εἰς τὴν κυβέρνησιν κτήματα, συναπαρτιζόμενα ἐκ τοῦ χώρου τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐκτεινομένου κατ' εὐθείαν γραμμὴν μέχρι τοῦ Φαγιαῖ, καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν κρασπέδων τοῦ ὄρους ἕως εἰς τὰ Σιμοτάτα, ὅπου ἀρχεται ἡ δημοσία ὁδὸς, ἡ ἀγούσα πρὸς τὴν πόλιν.

Ὁ φονευθεὶς Δράκων, ἐξίσσῃτο κατὰ τὸν ὄγκον μετὰ δύο βόας, καὶ κατεβρόχιζεν εὐκόλως ὀλόκληρον ἀνθρώπον· τὸ μήκος αὐτοῦ ἦτον ἐπτὰ πηχῶν καὶ εἰς ἐκάστην τῶν πλευρῶν εἶχε μίαν πτέρυγα· κατεκάη δὲ ἐνώπιον τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου.

ΦΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΛΙΠΙΕΡΟΣ Προβλεπτῆς.

Γ Ν Ω Μ Ι Κ Α

ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ.

(Συνέχεια.)

16. » Ὅμμα γὰρ δόμων νομίζω δεσπότου παρουσίαν. »
 Εἰς τὰς οἰκογενείας ὁ πατήρ, ὡς εἰς τὰς πολιτείας ὁ Ἠγεμῶν, δὲν εἶναι μόνον φρουροὶ καὶ προαγω-

γοί τῶν συμφερόντων, ὁ μὲν τοῦ οἴκου, ὁ δὲ τῆς κοινωνίας, ἀλλ' εἶναι κυρίως καὶ ἀστέρες φωτός, ἐξ ὧν πάντες φωτίζονται καὶ διευθύνονται εἰς τὰ ἔργα των. Ὅθεν ἡ ἀπουσία των εἶναι ἀπουσία ὁμμάτων καὶ φωτός, ἐγκαταλείπει ὀπισθὲν τῆς τὰ πάντα σχεδὸν ἐν τῷ σκότει, καὶ πολλάκις φέρει καὶ τὴν διάλυσιν τῶν πραγμάτων.

47. » Ζεὺς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόμπων ἄγαν
» Φρονημάτων, εὐθυνοσ βαρύς. »

Οὐδεὶς καὶ δι' οὐδένα λόγον ὀφείλει ποτὲ νὰ ὑψοῦται ὑπεράνω ἑαυτοῦ, διότι τῶν ἐπηρμένων κεφαλῶν καὶ τετυφωμένων πνευμάτων, αὐστηρὸς καὶ ἀδυσώπητος τιμωρητὴς εἶναι ὁ Θεός, ὅστις ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς ὑπερηφάνους καὶ ταπεινώνει αὐτούς.

ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΟΣ.

48. « Εὐρημον ἡμᾶρ οὐ πρέπει κακᾶγγέλω
» Γλώσση μιαίνειν »

Φαιδρᾶν καὶ πανηγυρικὴν ἡμέραν δὲν πρέπει νὰ μιαινῶσιν, ἢ νὰ καθιστῶσι σκυθρωπήν, δυσάρεστον καὶ θλιβεραὶ ἀγγελίαι. Ἡ εἰς τὴν ἐπιούσαν τούτων ἀναβολή, οὐδεμίαν ἐπιφέρει βλάβην.